محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۱۱۲

محسن تفسیر

له قرآنه یو څرک

۱۱۲ ـ د «اخلاص» سورة

Ketabton.com

ژباړه او څېړنه :

احمد حسین «عنایت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاص سورة تشريح

ژباړه او څېړنه:

احمد حسين عنايت

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوراند او لورين الله په نامه

سورةالاخلاص

د اخلاص سورة (۱۱۲)

سريزه: د «اخلاص» سورت مکي دی (۴) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی د «الناس» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. البته د «سير تحول قرآن» کتاب د محاسبو له مخې دا سورة د بعثت په لومړي کال کې د شپږو سورتونو د پيل له آيتونو څخه وروسته نازل شو ی دی نو په دې حساب کې د نزول نمبر يې (۷) دی، او د بعثت په لومړي کال کې نازل شوی دی. ددې سورة نوم «اخلاص» دی؛ اخلاص يعنې پاکول او خالصول: نو اخلاص يوازې ددې سورت نوم نه بلکې د مضمون او منځپانگې عنوان يې هم دی ځکه چې په دې کې خالص توحيد بيان شوی دی. د قران مجيد په نورو ډېريو سورتونو کې يې د نوم په توگه هاغه لفظ غوره کړی دی چې په هماغه سورة کې راغلی وي خو په دې سورة کې د اخلاص لفظ هيڅ نه دی راغلی، دې ته دا نوم د معنا له لحاظه ورکړل شوی دی، نو که هر وگړی پرې پوه شي او ايمان راوړي له شرکه به نجات ومومي.

نو د قل هوالله... سورة له دې ليده اخلاص نومول شوی دی چې له هر ډول شرک، ريا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، سربېره پر دې نور نومونه هم لري: يو نوم يې توحيد دی او له دې نظره توحيد نومول شوی دی چې د توحيد جامع اصول بيانوي. د هغه بل نوم «الاساس» دی او هغه يې له دې لامله سورة «الاساس» گڼلی چې د هستی د اساس نشئت نيول د احديت له اسمونو او صفتونو څخه خرگندوي او بالاخره هغه ته يې «نسبة الرب» ويلی چې د شرک اصلي غوټه پرانيزي هغه چې د «رب» نقش ته له آگاهانه ايمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړيکي له طريقه په انحراف کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سورت د نزول د زمانې او ځای په اړه هم لکه د نورو ډېريو سورتونو په څېر د مفسرينو تر منځ اختلاف دی چې ځينې دا سورت مکي ګڼي او ځينې يې مدني ګڼي. او دا اختلاف د هاغو روايتونو پر بنا دی چې ددې سورت د نزول د سبب په اړه نقل شوي دي چې دا روايتونه په مختلفو تفسيرونو کې راغلي دي چون واضح او ثابت نه دي بيا ذکرول يې اړين نه دي، خو د يوې خبرې يادونه اړينه بولم هغه دا چې ددې سورت د توحيدي اهميت په نظر کې نېولو سره حضرت رسول اکرم په مختلفو وختونو او موقعيتونو کې مختلفو خلکو ته بار بار دا سورت تلاوت کړی دی نو هر چا چې هره واقعه نقل کړې دا سورت يې د هماغې زمانې له واقعې او مکان سره سم نازل شوی ګڼلی دی.

خو سمه خبره داده چې دا سورة لکه څنګه چې په پيل کې وويل شول مکي دی له دې سره د سورة په مضمون کې له غور کولو سره هم دا محسوسېږي چې دا سورت هم د مکې د ابتدايي دور له نازل شوو سورتونو څخه دی هغه مهال چې د الله تعالی د ذات او صفتونو په اړه د قرآن مفصل آيتونه لا نازل شوي نه ول، او د «الی الله» پر لور د «رسول الله(ص)» د بلنې په اړه چې خلکو واورېدل هغوی دا معلومول غوښتل او پوښتل چې آخر ستا هاغه رب څه راز دی؟ چې د هغه بندګۍ او عبادت ته خلک بولې. نو هغوی ته د پوښتنو ځواب او د الله د وحدانيت د وضاحت لپاره دا سورة نازل شوی دی. په ابتدايي دور کې ددې سورة د نازلېدو يو ثبوت دا هم دی چې په مکه کې د حضرت بلال څښتن يا آقا «اميه بن خلف» چې کله هغه په ګرمه سوزوونکي شګه څملولی وو او پر سينه يې ورته ستره ډبره ايښې وه نو هغه اَحَدٌ اَحَدٌ چيغې وهلې، چې دا د احد لفظ له همدې سورته اخېستل شوی وو.

له مخکيني سورة سره اړيکه او د سورة د منځپانګې چورليځ:

څلور سورتونه: کافرون، اخلاص، فلق او ناس چې د قرآن په پای کې ځای پر ځای شوي او ټول د امر له فعل، [«قل»] سره پيل کېږي، يوه مرتبطه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسجمه ټولګه تشکيلوي چې په عين استقلال او بېلتون کې، يو تر بله ظريف اتصال او پيوستون هم لري. البته د کافرون سورة [ددې ټولګې لومړۍ سورة] او د اخلاص سورة ترمنځ، د نصر او تبت سورتونه واقع دي چې ددې څلورو سورتونو په ظاهري اتصال کې يې خنډ رامنځته کړی دی، خو که د پورته نومړو سورتونو منځپانګې ته پاملرنه وکړو، کولی شو ددوی تر منځ معنوي مشترک پيوند او اړک ومومو. په دې منځ کې د نصر او تبت دوو سورتونو د تبصرې او «معترضه جملې» عنوان مونډلی چې د پرانتز په بڼه ددې دوو سورتونو تر منځ پرانستل شوی دی، له يو لورې د پيغمبر او مؤمنينو نهائی سرليک او د هڅو پايله او بلې لور ته د کافرانو سرانجام څرګندوي. ددې توضيح؛ چې د «نصر» په سورة کې له الهي مرستې او يارۍ څخه، او د مؤمنانو له بریالیتوبه او د خدای دين ته د خلکو له پوځ پوځ داخلېدلو څخه، د نهائي پايلې په عنوان، خبر ورکوي او د «تبت» په سورة کې د ابولهب په څېر د اورلګاندو لاسونو له لنډېدو او د کفر په لارليکه د کارول شوي ځواک له بې نتيجې پاتې کېدلو څخه څرګندونه کوي. په دې ترتيب پوهېدل کېږي او په څرګنده توګه برېښي چې ولې ددې دوو سورتونو تر منځ راغلي دي. ددې ټولګې سورتونه چې يو يې د کافرانو جبهې ته مخاطب دی [قل يا ايها الکافرون...] او بل د مؤمنانو جبهه [قل هو الله احد] مخاطب کوي، چې په دې توګه د دواړو جبهو نهائي مقصد او پايله څرګنده شوې ده. پر دې بنا داسې برېښي چې د اخلاص سورة په واقعيت کې د کافرون سورة منطقي ادامه، غزونه او طبيعي دنباله ګڼل کېږي. له دې توپير سره چې د کافرون په سورة کې يې له سلبي اړخ او منفي دريځه په عبادت کې د هغوی له کږېدنې او انحراف سره ټکر کړی او «شرک» يې تر يرغل لاندې نيولی دی، [قل يا ايها الکافرون لااعبد ما تعبدون]، او د اخلاص سورة له ايجابي اړخ او مثبت دريځه د ژغور او نجات لار څرګندوي او په عبادت کې توحيد مطرح کوي [قل هو الله احد ...]. نو سربېره پر هاغې روښانه اړيکې چې دا سورت يې له کافرون سورة او د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېريال له پاتې سورتونو سره لري، د تبت له سورة سره هم چې له دې مخکې واقع دی، په يوه ليکه کې واقع دی، په داسې ډول چې اصولي دريځونه او خالص توحيدي موازين او انډولونه يې، چې د ابولهبي تبليغاتو او چټياتو د ځواب په توګه ګڼل کېږي او د مشرکينو د هڅو په مقابل کې د مؤحدينو د مقابلې روش او طريقه څرګندوي. مرحوم طالقاني(ره) ددې دواړو سورتونو په اړه ليکي: دا د توحيد او اخلاص جامع او خالص اعلام ـ «قل هو الله احد»، چې د نصر او تبّت له سورتونو وروسته په قرآن کې راغلی، ښايي دې واقعيت ته اشاره ولري چې د عامو خلکو لپاره، د زده کړې او باور مونډلو مساعد چاپېريال او داسې عالي توحيد ته ايمان، له دليلونو او برهانونو او پيليزې روزنې او د پرانېستې فکري چاپيريال له منځته راوړو وروسته برابرېږي «قل يا ايها الكافرون»، او دا چاپيريال د توحيد د بلونکو تر برياليتوب «اذا جاء نصرالله والفتح ...»، او همدا راز د اورلګاندو لاسونو تر لنډېدو او غوځېدو وروسته رامنځته کېږي. «تبت يدا ابى لهب».

کله چې حضرت رسول اکرم(ص) توحيد ته بلنه پيل کړه د هغه مهال د نړۍ مذهبي تصورونه او انګېرنې د شرک پر بنسټ وې. بت نمانځونکو مشرکينو د خدای تمثالونه له لرګو، ډبرو، سرو زرو، سپينو زرو او ددې په څېر له نورو څخه جوړول ـ چې شکلونه، بڼې او جسمونه به يې درلودل الاهه او الاه چې شمېر يې زيات وو د يو خدای تر څنګ يې مختلفې دندې تر سره کولې او هغوی به د خپلو حاجتونو د ليرې کولو لپاره دې الاهو او بتانو ته مراجعه کوله د هغوی له نظره د خدايانو له نسله هرې الاهې مېړه درلود او همدا راز الاه ښځه درلوده او ددوی نسل همداسې غځېده، هغوی حتا خوراک څښاک ته هم اړتيا مونډله او نمانځونکو به يې ورته دا حاجت رفع کاوه. د مشرکينو يو ستر شمېر لکه هندوان په دې عقيده ول چې خدای تعالی په انساني بڼه ظهور کوي او ځينې خلک ځانته د اوتاد او اوتار په توګه غوره کوي او خدای د هغوی په بڼه د اصلاح لپاره ځمکې ته راځي. عيسويانو که څه هم په يو خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايمان درلود خو د هغوی خدای هم لږ تر لږه يو زوی خو درلود او د پلار او زوی تر څنګه روح القدس هم په خدايي کې برخمن وو، او د تثليث عقيده يې رامنځته کړې ده. حتا د خدای مور هم وه او خوښې يې هم درلوده. يهوديانو هم د يو خدای د منلو دعوه کوله، خو د هغوی خدای هم له ماديت او جسمانيت او نورو انساني صفتونو څخه خالي نه وو، هغه به قدم واهه، په انساني بڼه کې به ځرګندېده، د خپل کوم بنده سره به يې غېږ هم نيوله. او د يو عدد زوی[عُزير] پلار هم وو. پر دې مذهبي ډلو سربېره مجوسيان لمر نمانځې ول او صابيان ستور نمانځې ول. په دې حالت کې چې د «الله وحده لاشريک له» بلنه خلکو ته ورکړل شوه نو د خلکو په ذهن کې ددې پوښتنې پيدا کېدل چې ولې دا ټول اربابان پرېښوول کېږي او يوازې يو رب ته بلنه ورکول کېږي، يوه طبيعي خبره ده. د قرآن مجيد دا اعجاز دی چې ددې ټولو پوښتنو په مقابل کې يې په څو لفظونو کې د ځواب په ورکولو سره د توحيد داسې ځرګند تصور وړاندې کړی چې ټول مشرکانه تصورونه او انګېرنې له منځه وړي او د هغه له ذات سره د مخلوقاتو په صفتونو کې د هيڅ کوم صفت د ګډون ځای نه پاتې کېږي.

د سورت متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ ﴿۳﴾ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿۴﴾		أَحَدٌ = يو، يوازينی ـ الصَّمَدُ = ډک، بشپړ، مکمل، له خلل پرته، ناړمن، بې نياز چې نور ورته نياز او اړتيا لري، د نورو د اړتياو پوره کوونکی ـ لَمْ يَلِدْ = [چا ترې] زوکړه نه ده کړې، [څوک يې] نه دی زېږولی، څوک ترې تجزيه شوی نه دی، کومه ټوټه ترې بېله شوې نه ده ـ لَمْ يُولَدْ = [له چا] زېږېدلی نه دی، [له چا يې] زوکړه نه ده کړې، له چا تجزيه شوی نه دی، له چا رابېل شوی نه دی ـ لَمْ يَكُنْ ... أَحَدٌ = نه شته ... هيڅوک، نه دی ... يوڅوک، كُفُوًا = سيال، برابر، سارى، مثل، مل، شريک، جوړه، غبرګولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾

ووایه،(۱) «هغه»(۲) [هماغه] یوازې یو(۳) الله(۴) دی

اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾

[هماغه] الله چې صمد(۵) دی [بشپړ بې نیازه دی] [= په بشپړه توګه ناړمن دی او د مخلوق ورته اړتیا ده، او مطلوب او مقصود یې دی].

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿۳﴾

نه یې [څوک] زېږولی، او نه [له چا] زېږېدلی،(٦) [= له کوم څیزه راوتلی نه دی او تولیدوونکی او تو‌ېره کېدونکی نه دی].

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿۴﴾

او نه د هغه لپاره کوم سیال [او ساری] شته.(۷)

لَمْ يَلِدْ	الصَّمَدُ	اللَّهُ	أَحَدٌ	اللَّهُ	هُوَ	قُلْ
نه یې [څوک] زېږولی	بې نیاز، ناړمن	خدای، الله	[یوازې] یو	الله	هغه	ووایه

أَحَدٌ	كُفُوًا	لَهُ	وَلَمْ يَكُنْ	وَلَمْ يُولَدْ
کوم [یو] څوک	سیال، برابر، ساری	هغه لپاره	او نه .. شته	او نه [له چا] زېږېدلی

د سورت د مفرداتو لنډه تشریح:

۱ ـ د «قل» [ووایه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتیب له لیده، د پیغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پیغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هیڅ یو له هاغو لنډو آیتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له یو لوري پخپله پیغمبر ته، د توحید حقیقت ته د رسېدو، پوهېدو، درک کولو او تلقین لپاره دی، له بل لوري، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحیده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحیدي دریځونو څرګندونه او اعلام دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ معشوق او متعالي مطلق معبود او د ټولو ارزښتونو او ښکلاو جامع او ټولیز [ذوالجلال والاکرام] ته د نمانځنې او پرستش احساس، د انساني نسل د پیدایښت لـه هماغه پیلـه او ځمکې ته له هبوط سره، د آدمي په فطرت کـې اېښوول شـوی دی. د «هـو» نـوم چـې همدغې مطلقې هستۍ او د جهان پنځګر [حيّ او قيّوم] ته اشاره ده، د آدمي پـه ضـمير کې پټه او مرموزه ورکه شوې نښه ده چې د هغې سراغ په ډېره او لرګي، ډول ډول الاهه ګانو او «ارباب متفرقون» او ایزمونو او راز راز ایډیالوژیو کـې لټـوي او همـدا راز ملـول، سرګردانه او حیران ورپسې دي. دا ورک شوی هماغه دی چې د مولـوي مثنـوي ددغـه بېلتون څخه د شکایت له حکایت سره پیل شوې ده:

بشنو از نی چون حکایت می کند از جدایی ها شکایت می کند

کز نَیستان تا مرا ببُریده اند از نفیرم مرد و زن نالیده اند

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق تا بگویم شرح درد اشتیاق

هر کسې کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزګار وصل خویش

د «هو» ضمیر چې د هاغه مطلق خیر او کمال او د هر حیات او حرکت د سرچېنې په وصف او ستاینه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خیال، انګېرنې، وهم او ګومان او صورت او تصویر، بڼې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، یوازې یوه اشاره ده همغه ته، چې د یو مطلق ګرا او بې نهایت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت یې تل هغه بې نومه او بې نښانه، چې د تشبیه او تجزیې او ترکیب او تصویر وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شیطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه ښېساري او لا شریک لپاره شریک، او شبیه وګوماري او تکثیر او تعدد ته یې ورسوي.

عجیبه دا چې د «قل» فرمان، نه یوازې دا چې پیغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نـوم او د «الله» جلالـه نـوم هـم د آیتونـو د نزول د زماني ترتیب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکـې پـه همـدې سـورت یعنـې د توحید په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکـې، پـر پیغمـبر د وحی ٦ لنډ پیغامونه نازل شوي دي : د علق سورة ٥ لومړني آیتونه [علـق ١ (٩٦:١) تـر ٥]، د مدثر سورة د پیـل ٧ آیتونـه [١ (٧٤:١) تـر٧]، د عصـر سـورة د پیـل ٢ آیتونـه [عصـر١ (١٠٣:١) او ٢]، د ذاریات ٦ لومړني آیتونه [ذاریات ١(٥١:١) تر ٦]، د تکاثر د پیل ٢ آیتونه [تکاثر١(١٠٢:١) او ٢] او د طور سورة ٨ لومړني آیتونه [طور ١(٥٢:١) تر ٨] ـ [د «سیر تحـوّل

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹٦:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، خو دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې ايښوول شوې ده.

په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آية (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت د «حَیّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.

سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

۳ ـ «اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازې يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+ ۸ + ۱+٦= ۱۷]. دا شمېر نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نيکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دی، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ريښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ريښې ۲۰ ځلې].

۴ ـ له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [يا واحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (۶:۱۹)]، «... وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ...» [مائده۷۳ (۵:۷۳)]، « وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱۶۳ (۲:۱۶۳)].

اَحَد د ډلې او د يو شمېر د مجموعې له منځه پر يوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له يوه مرگ راورسېد]، چې د ډلې يا د افرادو د مجموعې له منځه يو فرد ته اشاره ده. په دې آية کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نيازي او نه زېږول او نه زېږېدل او بېساريتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کليمه يې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او خپلواکي له مخلوقه څرگند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهيت، ربوبيّت، خالقيت او مالکيت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثير او ويشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحيد تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحيد څرگندوي چې په جوته توگه جزء نه لري او منفرد دی.

۵ ـ د «صمد» نوم يوازې په همدې آيت کې راغلی دی او ورپسې دوو آيتونو کې يې هغه په ساده توگه معنا کړی دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ». د صمد په کليمه کې يو ډول د ډک او ټپل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډېره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غير څخه د مطلقې بې نيازۍ څرگندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حيات او حرکت او ودې او کمال کې د نياز او اړتيا لاس د خدای پر لور لري [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)]، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقيران دي [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)]، د هغه د درشل پر لور د تگ تکل لري او له هغه پرته سترره، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کليمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روايتونو پر بنسټ چې له سترو لويانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، ستړيا او خوب، تغيير، اووښتون، ترکيب او تکثير، ټوټه کېدو او زېږون او...څخه، نااړمنتيا او بې نيازي.

۶ ـ فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د يوازېتوب او يووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندي مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه ځيزه رامنځته شوی دی. د هستئ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

۷ ـ په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستئ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

د اخلاص سورت د ټولو [۱ ـ ۴] آيتونو بشپړه تشريح:

لکه څنګه چې د مخکېني سورة په اړه مو وويل، له دې څلور قل څخه چې په قرآن کې راغلي دي، د هغوی دوه، چې لومړی يې قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ دی او دوهم يې قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، په بشپړه توګه يو د بل په مقابل کې دي. په لومړي کې فرمايي؛ کافرانو ته ووايه، او په دوهم کې، برعکس، مؤمنينو ته خطاب دی: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. ددوی دواړو په منځ کې د «نصر» او «تبّت» دوه سورتونه راغلي چې دوه داسې روشونه، کره وره او سرليکونه بيانوي، چې يو له بل سره مخالف دي، نو پر دې بنا په طبيعي توګه «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» د «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» پرله پسې غځونه او ادامه ده. دا سورة موږ لږ تر لږه لس ځلې په هر شپېني ورځيني لمونځ کې وايو. البته د «حمد» سورة بايد اوولس ځلې وويل شي او هيڅ نمونځ داسې نشته چې د «حمد» سورة ونلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحاً ويل کېږي «حمد او سورة»؛ په نمانځه کې د سورة انتخاب آزاد دی او هر سورة چې مو زړه غواړي غوره کولی شئ چې له حمد څخه وروسته يې په نمانځه کې وواياست. سُنيان يو بشپړ سورة ته مقيد نه دي او د يو سورة هره برخه چې تر اغېز لاندې يې وي، قرائت کوي او شيعيان عقيده لري چې بايد يو بشپړ سورة وويل شي. او البته لکه څنګه چې ډېری د مسلمانانو په عربي نه پوهېږي او د قرآن له آيتونو سره آشنا نه دي، نو ځکه هغوی د قرآن ډېر ساده سورتونه، چې لنډ دي او ژر پای ته رسېږي او له دوو کرښو زيات نه دي، لکه همدا «قل هو الله»، وايي. خو اړينه نه ده چې هرومرو همدا سورة وويل شي. البته د اخلاص سورة په اړه له حضرت رسول اکرم او امامانو او علمائو له قولونو ډېره زياته توصيه او سپارښتنه شوې ده.

ظاهراً له حضرت علي څخه نقل شوی دی چې فرمايلي يې دي؛ دا سورة زما دومره خوښېږي چې زړه مې غواړي هره ورځ هغه ووايم. خو دا په دې معنا نه دی چې ددې سورة لوستل اجباري دي. يوازې «حمد» دی چې بايد په هر يوه نمانځه کې وويل شي. د اخلاص سورة د قرآن مهمترين توحيدي پيغام دی. يو ډېر لنډ سورة دی، خو د قرآن جامعترين، خلاصه ترين، او مؤجزترين پيغام په خپل ځان کې لري؛ يعنې داسې برېښي چې په يوازې ځان يې د قرآن دريمه برخه، [چې توحيدي آيتونه دي] بيان کړې ده.

[قرآن په بنسټيزه توګه دريو اساسي موضوع ګانو ته پاملرنه لري توحيد، نبوت او معاد. نو ځکه توحيد د ټول قرآن دريمه برخه تشکيلوي] پر دې بنا، ډېر مهم دی چې پيغامونه يې په ښه او ژوره توګه واخلو، موږ، معمولاً او د عادت له مخې، دا سورة په نمونځونو کې او نورو مهالونو کې وايو. انسان د هاغه څيز په اړه چې له هغه سره روږدی وي، له عادت سره سم په هغه کې فکر نه کوي. ددې سورة په اړه هم همداسې دی او چون لوستل يې موږ ته عادت شوی دی، د هغې معناو ته په سلو کې ۹۵ کسان پاملرنه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته غواړو ددې سورة د هر آية د توضيح په پيل کې د هغه ساده ژباړه وړاندې کړو چې ووينو له هغې څخه څه پيغام اخيستلی شو. قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. [پيغبره] ووايه چې هغه [هو] هماغه چې په هر حال کې انسانان په هغه پسې دي، هغه چې د انسان فطرت د هغه په لټه کې دی، هغه يو «اللـه» دی چې «احد» دی. دا «قُلْ» په دې مفهوم دی لکه څنګه چې په «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» [کافرون۱(۱۰۹:۱)] کې دی يعنې ووايه، اعلان وکړه، په ښکاره توګه ووايه؛ او داسې ووايه چې هر څوک يې واوري، او د هيچا لپاره د بيا پوښتنې ځای پاتې نشي. او که څوک په دې اړه وروسته له دې هم بحث کوي او پوښتنې اوچتوي د پوهېدو لپاره نه بلکې وخت ضايع کوي، نو ځکه اړينه ده په داسې مهال کې ښايي ښکاره خبره وشي.

د «قل» [ووايه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتيب له ليده، د پيغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پيغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هيڅ يو له هاغو لنډو آيتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له يو لوري پخپله پيغمبر ته، د توحيد حقيقت ته د رسېدو، پوهيدو، درک کولو او تلقين لپاره دی، له بل لورې، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحيده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحيدي دريځونو ښکاره کولو او اعلام دی.

د «هو» ضمير چې د هاغه مطلق خير او کمال او د هر حيات او حرکت د سرچينې په وصف او ستاينه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خيال، انګيرنې، وهم او ګومان او صورت او تصوير، بڼې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، يوازې يوه اشاره ده همغه ته، چې د يو مطلق ګرا او بې نهايت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت یې تل «هغه» بې نومه او بې نښانه، چې د تشبيه او تجزيې او ترکيب او تصوير وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شيطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه بېساري او لا شريک لپاره شريک، او شبيه وګوماري او تکثير او تعدد ته يې ورسوي.

د «هُو» ضمير ځينو د شان او برم ضمير ګڼلی. او دا د هاغه ذهني مشهور او نومورې کس يا حالت لپاره راځي چې د ويونکي او مخاطب تر منځ تر دې بريده مشهور او مشترک وي چې له ذهني کړاوه پرته ذهن د هغه لور ته ولېږدول شي. اسلام ته د بلنې له پيل کېدو وروسته سمدلاسه د اهلِ عرب په هر مجلس کې زياته توده موضوع همدا د الله تعالی د ذات او صفتونو موضوع وه. د دعوت او بلنې نور عنوانونه لکه معاد او رسالت هم تر بحث لاندې راتلل ليکن هغوی د ضمني بحثونو حيثيت درلود، د توحيد مسئله تر ټولو مهمه وه. قريشو دا موضوع د خپلو پلرونو او نيکونو د شان او حيثيت مسئله ګڼله او د هيڅ شيز په بيه يې د خپلو معبودانو او د خپلو نيکونو توهين نشو زغملی او د هغوی نمانځنه يې کوله. د «قُلْ هُوَ اللَّهُ...» له لفظونو څخه دا خبره اړينه نه برېښي چې چا دې له «رسول الله» څخه دا غوښتنه کړې وي چې ته د خپل الله صفتونه بيان کړه او بيا «رسول الله» ورته دا سورة اورولې وي، خو لکه څنګه چې پورته مو ورته نغوته وکړه، هلته په چاپېريال کې ددې پوښتنې په اړه د تودوخې شتون ددې خبرې لپاره کافي وو چې دا سورة نازل شي او خلکو ته واورول شي. له دې ځرګندېږي چې د «هُوَاللّهُ» مطلب به دا وي چې «هغه الله» چې تاسو د هغه په اړه پوښتنې اوځوابونه او بحثونه او جدال کوئ که غواړئ د هغه په صفتونو پوه شئ واورئ هغه دادي؛ او ورپسې يې صفتونه بيان شوي او دا اړينه وه چې د ټولو مخالفينو خولې ټپې شي او د نورو صفتونو په اړه د پوهېدو لپاره لاره پرانېستل شي. د خدای تعالی د بشپړ توصيف او د قرآن دبلاغت تقاضا همدا ده چې دا د «هو» ضمير له هر حد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيد او تعين څخه آزاد وي او د شأن يا محدودې او ملفوظې مرجع لپاره نه وي. او بايد د هغې مرجع د هستۍ مطلق کمال او د ټولو هستيو مرجع وي چې په ذاتي او کمالي حرکت کې هغه لټوي او آزاد او فطري عقلونه همغه مومي. له تقليد او حسه اغېزمن اندونه او اکتسابي عقلونه د هغه لپاره مختلف او محدود اسمونه، بنې او ورته انځوروونه جوړوي. پر دې بنا د «هو» ضمير مبتداء او اللّه په جمله کې خبر دی او د وصفي معنا متضمن دی: «هغه» – هماغه مطلقه هستي او د فطرت په توسه ځرګند شوی او بې نيازه مبداء او پرخپل ذات تيکاو دی چې د هستۍ ښکارندې او شونتياوې په ټوليزه توګه ورته اړمنې او نيازمنې دي او پر هغه تيکاو دي.

په زړه پورې ده چې نه يوازې د «قل» فرمان، پيغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نوم او د «اللـه» جلاله نوم هم د آيتونو د نزول د زماني ترتيب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکې په همدې سورت يعنې د توحيد په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکې، پر پيغمبر د وحی شپږ لنډ پيغامونه نازل شوي دي: د علق سورة ۵ لومړني آيتونه [علق ۱ (۹٦:۱) تر ۵]، د مدثر سورة د پيل ۷ آيتونه [۱ (۷۴:۱) تر۷]، د عصر سورة د پيل ۲ آيتونه [عصر ۱ (۱۰۳:۱) او ۲]، د ذاريات سورة ٦ لومړني آيتونه [ذاريات ۱(۵۱:۱) تر ٦]، د تکاثر د پيل ۲ آيتونه [تکاثر ۱(۱۰۲:۱) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آيتونه [طور ۱(۵۲:۱) تر ۸] — [د«سير تحوّل قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ… . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹٦:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې ايښوول شوي ده.

له ټولو په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آية (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسي» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر(ص) د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت ته د «حَيّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.
سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

«اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازې يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+۸+۱+٦= ۱۷]. دا شمېر، نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نېکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دی، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره زيات شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ريښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ريښې ۲۰ ځلې].

«اللّه» اسم ذات دی، د عربو مشرکينو دا نوم د اسم ذات په توګه کاروه او په دې اړه هغوی کومه ستونزه نه درلوده، په قرآن کې يې د ټولو نېکو صفتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره موصوف همدا نوم ګڼلی دی؛ فرمایلې یې دي چې هغه «اللّهُ اَحَدٌ» دی ـ لغتپوهانو د وَاحِدٌ او اَحَدٌ تر منځ دا توپیر کړی دی چې احد هغه دی چې په ذات کې یې کوم شریک نه وي او وَاحِدٌ هغه دی چې په صفتونو کې څوک د هغه شریک نه وي ـ کېدی شي له همدې لامله وي چې د «احد» لفظ د الله له صفت پرته د بل چا د صفت په توګه نه دی راغلی، نو «احد» له [واحد] سره مرادف نه دی، ځکه چې واحد په شمېرنه کې لومړی او په اثباتي کلام کې راوړل کېږي. خو احد، نه لومړی عدد دی او نه معمولاً په ایجابي کلام کې ویل کېږي. احد، کله په اسمي معنا لکه «احدعشر» او کله هم په وصفي معنا راځي. خدای تعالی، «احد» دی یعنې په خپل ذات او صفتونو کې شریک او ترکیب نلري. [واحد] دی خو دویم او درېم او .... نلري. «احد»، په دې آیة کې د اللّه له خبر یا صفت څخه وروسته خبر دی. د خدای تعالی په اړه ددې صفت معنا، په تام او بشپړ وحدت کې مبالغه او له هر ډول صوري او عقلي ترکیب څخه نفي کول دي او د احدیت اړینتیا او د ترکیب نفې، د علم او قدرت او حیات او ارادې د صفتونو کمال او جامعیت دی.

له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضمیرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، یوازې په همدې یو آیت کې دی چې دا عنوان د «الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [یاواحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای تعالی په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (۶:۱۹)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ...» [مائده ۷۳ (۵:۷۳)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱۶۳ (۲:۱۶۳)].

اَحَد د ډلې او د یو شمېر د مجموعې له منځه پر یوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له یوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې یا د افرادو د مجموعې له منځه یو فرد ته اشاره ده. په دې آیة کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نیازي او نه زېږول او نه زېږېدل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېساریتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کلیمه یې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او خپلواکي له مخلوقه څرګند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهیت، ربوبیّت، خالقیت او مالکیت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثیر او ویشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحید تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحید څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

له دې څخه له هر اړخه یوګونیوالی څرګندېږي، لـه هـرې رشـتې او خپلـوی څخه پاکوالی او اوچتوالی د هغه له اړینیاو ګڼل کېږي، له دې څخـه دا خبـره راوځي چې هغه قدیم دی او باقي نور ټول مخلـوق او حـادث. دا اړینـه پایلـه ده چې ترې انکار د عقل خلاف دی نو دا ویل چې هغه **احد** دی په بله وینا دا ویل دي چې هغه قدیم لم یزل او خالق دی.

ښه، داسې ویل د څه لپاره؟ مګر آیا پیغمبر داسې ویل چې خدای دوه دي، یا درې دي یا لس دي؟ مګر آیا پیغمبر^(ص)^ په څو خدایانو معتقد وو چې الله ورته فرمایي ووایه الله یو دی. هیڅا دا نه دي ویلي چې پیغمبر^(ص)^ له اسلام مخکې څو خدایانو ته معتقد وو. پیغمبر^(ص)^ د حَنِفیه ډلې په یو ښاخ پـورې اړونـد وو، حَنَفیان، چې د نسل لړۍ یې حضرت ابـراهیم^(ع)^ تـه رسـېده. او دا څرګنـده ده چې هغوی څو خدایانو ته معتقد نـه ول. نـو، نـه پیغمـبر^(ص)^ څـو خـدایانو تـه معتقد وو او نه د هغه د شاوخوا سیمو خلک، حتا تر موږ پورې. مـوږ مسلمانان هم، که خدای نمانځي اوسو هیڅ یو هم داسې نـه دي ویـلي او هـیڅ یـو هـم داسې کومه عقیده نلرو چې خدای دوه دي یا سل دي. نو دا لومړی آیة چې وایي **قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ** څه وایي؟ غواړي څه څیز څرګند کړي، چې مـوږ هغـې ته له پاملرنې سره باید خپل ځانونه اصلاح کړو؟ نو په ظاهري توګه دا خـو مـوږ پورې اړه نلري. موږ خو الحمدللّه یوازې احد او یو، خدای ته معتقد یو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: اللَّهُ الصَّمَدُ. «صَمد» يعني بشپړ [کامل]، ډک. که کوم لوښی سرخالي وي، لازم دی چې ډک يې کړي؛ يا که کومه نقشه بشپړه نه ده، بايد بشپړه يې کړي؛ هر څيز چې لږ شانته کار ته اړتيا ولري بشپړ نه دی، خو خدای پوره دی، بشپړ دی، ډک دی. ډک دی يعنې؛ په جوته توګه مطلقاً بشپړ او کامل دی. سربېره پر دې د الصمد د کليمې لپاره چې کومې معنا ګانې ذکر شوي دي، څرګندېږي چې اصلي معنايې، ډېره او هر جسم او څيز چې ډک او ټپل شوی وي او تش ځايونه ونلري او خلل و نه مني. نو پر دې بنا، په «الصمد» د متعال خدای توصيفول، په دې کليمه کې د مجاز له مخې اذهانو ته د نژدېوالي لپاره راغلی دی؛ چې د يو بشپړ او کامل قدرت د مطلق شتون څرګندوی اوسي، چې په ذات او صفتونو کې يې تحديد او تغيير او اغېز منل لار نلري او د پېښو ګرد پرې نه کېني. ځکه هر هغه څه چې محدود او متغير او اغېز منونکی دی، هرومرو به پر نورو تېکاو وي او منځ به يې تش وي او له ځانه هستي او بقاء او کمال نلري. هغه مطلق او معروف وجود ته د «هو» له اشارې وروسته او د هغه د الوهيت او احديت د نوم او صفت بيان، د «اللّه» د جامع نوم تکرار او د «الصمد» د جامع وصف تعريف، د «الصمد» په دې ځانګړي صفت کې الوهيت په ډېره زياته او بشپړه توګه څرګندېږي.

د «صمد» نوم يوازې په همدې آيت کې راغلی دی او ورپسې دوو آيتونو کې يې هغه په ساده توګه معنا کړې دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ».
د صمد په کليمه کې يو ډول د ډک او ټپل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډبره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غير څخه د مطلقې بې نيازۍ څرګندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حيات او حرکت او ودې او کمال کې د نياز او اړتيا لاس د خدای پر لور لري «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)]
«هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي [= د ټول عالم موجودات] تل له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال [= د نياز غوښتنه] کوي [هر څوک د هغه د درشل سوالګر دی]، هغه هره شيبه په يو کار کې دی.»، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقيران دي، «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ.» [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)] «ای خلکو، تاسو ټول [د ودې او کمال په مسير کې] الله ته اړ ياست، او يوازې الله دی چې غني [نا اړمن او] ستايل شوی دی.»، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته سترګه، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کليمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روايتونو پر بنسټ چې له سترو لويانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، ستړيا او خوب، تغيير، اووښتون، ترکيب او تکثير، ټوټه کېدو او زيږون او...څخه، نااړمنتيا او بې نيازي.

هر څه چې د کمال د صفتونو په اړه، له هر جهت او اړخه، چې فکر وکړو په هغه کې بې نهايت دي. او بې نهايت داسې يو څيز دی چې پر هغه نه ورزياتيږي. په هغې زمانه کې په عدد او رقم د خلکو سر نه خلاصيده چې ورته ووايي خدای بې نهايت دی. «الله الصمد» يعنې خدای بې نهايت دی. په خپلو ټولو څيزونو کې بې نهايت دی: په علم کې، په حکمت کې، په عظمت کې، په الوهيت کې، په رحمت کې، په عفوه کې، په عزّت کې ... لنډه دا چې په ټولو څيزونو کې. نو، هيڅ کمال داسې نشته چې انسان يې تصور کړي چې وکولی شي د هغه پر ذات وراضافه کړای شي. سمدم له «احد» څخه وروسته چې دلته د «صمد» د صفت په راوړلو يې دا يادونه کړې ده چې د احد له لفظ څخه د خدای تعالی د يوګونيوالي او له نورو پرته او بېل چې کوم انځور مخې ته راځي څوک داسې و نه ګڼي چې الله تعالی کوم بېل او خاموش او بې اړيکې علةالعلل دی چې دا غلط پوهېدنه هم د نورو وسيلو او ملاتړو د لټولو سبب جوړېدلی شي. له دې غلط پوهېدنې څخه د بچ کېدو لپاره يې «اللَّهُ الصَّمَدُ» وويل او دا يې واضحه او څرګنده کړه چې سره ددې چې الله له ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه بېل، ناآرمن او بېساري او بې له ټولو دی خو هغه د ټولو خبرنیوی او لاس نیوی هم کوي او د ټولو لپاره د پناه اخيستنې د سترغر په توګه دی د ټولو لپاره د ستونزو د حل يوازينی درشل او مرجع دی د هغه بندګان چې کله هغه ته فرياد کوي هغه يې فرياد اوري او د ټولو فرياد ته رسېدنه کوي.

بنه، اوس له دې خبرې ښخه موږ څه درک کوو؟ کله چې وايو «الله الصمد» دا زموږ له ژوند سره څه اړيکه لري؟ څه ډول [په اصطلاح] زموږ په ژوند کې اغيزمن کېږي؟ کله چې «الله الصمد» وايو، بايد خپل ځان ته ستانه شو چې اوس زه بايد څه وکړم او زه څه وظيفه او دنده لرم؟.

دريم: لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. خدای تعالی نه [له څه ښيزه] زېږېدلی دی او نه [کوم ښيز] زېږوي. ډېر ښه، مګر آيا چا داسې کومه ادعا کړې ده؟ موږ چې وسمهال دا آية لولو غواړو څه ښيز ترې ومومو؟ پاملرنه وکړئ چې له زېږولو او زېږېدلو ښخه مطلب يوازې د انسانانو په اړه خبره کول نه دي؛ ټول موجودات چې موږ يې پېژنو، له حيواناتو نيولې تر نباتاتو او ګياه ټول، د نسل او مِثل توليد کوي. مثلاً هره ګياه له يوه تخمه راوتلې او پخپله هم يو تخم توليدوي. حتا جامد جسمونه هم همدا ډول دي. د بېلګې په توګه رسوبې ډبرې، يا فرض کړئ اوريزې ډبرې، له هاغو موادو چې په ځمکه کې دننه شتون لري، د اورغورځي له آغېزه يې، داسې بڼه موندلې ده. نو، دا ډبره له يو ښيزه زېږول شوې ده. کله چې فورمول يې وينو، مثلاً څومره اوسپنه لري، څومره سيليکان، يا څومره کاربن په کې شتون لري، معلومېږي چې کومو عناصرو يو تر بله لاس ورکړی چې دا ډبره او خاوره جوړه شوې ده. نو، په دنيا کې هيڅ ښيز داسې نه شته چې له بل ښيزه رامنځته شوی نه وي او پخپله هم په خپل وار د بل ښيز د شتون علت او لامل شوی نه وي. دا ډبرې همدا اوس هم په خاورې د تبديلېدو په حال کې دي. طبيعت تل د تحول او اووښتون په حال کې دی. په بنسټيزه توګه په دنيا کې هيڅ ښيز شتون نه لري چې مخکې او وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونلري. هر يو موجود له يو ځايه راوتلی دی او پخپله هم د بل څيز د رامنځته کېدو پيليز او لامل دی. يوازې خدای تعالی دی چې دا حکم د هغه په اړه رښتينی او صادق نه دی «و هُوَ الْأَوَّلُ، وَالْآخِرُ، وَالظَّاهِرُ، وَالْبَاطِنُ». [حديد۳(۵۷:۳)] نو دلته په دې سورة کې، فرمايي خدای تعالی نه زېږول شوی دی او نه کوم زوی زېږوي، نو، نه حضرت عيسی د خدای زوی دی او نه بل څوک؛ چې نور يې نسبت ورکوي.

فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د يوازېتوب او يووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوی دی. د هستی جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

که له «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» څخه مقصد يوازې زېږېدل د انسان په ډول يو انسان له بل انسان څخه وي او وواېو خدای تعالی څوک زېږولی نه دی يعنې اولاد نه لري، او له چا زېږېدلی نه دی يعنې د بل موجود اولاد نه دی، يوازې هاغو ارتاويزو او خرافه وزمو عقيدو ته چې له اسلامه مخکې يې په مختلفو اديانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شتون درلود، د نفي ځواب ورکوي؛ يعنې هاغه څه چې په مختلفو دينونو کې ويل کېدل پر دې بنا که څوک وايي چې کوم څيز د خدای اولاد دی [باطل دی.] د بېلګې په توګه؛ مسيحيانو چې ويل عيسی د خدای زوی دی. [چې دا خبره، لا تر اوسه د مسيحيانو په مذهبيانو کې له منځه نه ده تللې]. يا پخپله د جاهليت عربانو به ويل؛ پرښتې د خدای اولاد دی او پرښتې يې له ښځينه جنسه انګېرلې او ويل يې چې؛ دوی د خدای لوڼه دي. د دينونو له تاريخونو سره سم له پخوانيو دينونو څخه هيڅ داسې دين نه وو چې دا خرافه په کې ننوتې نه وي چې خدای اولاد لري؛ يو څيز يې هرو مرو د خدای د اولاد په توګه فرض کړی دی. بشر له دې چې د اولاد درلودل يې د خپل ځان لپاره کمال ګڼه، او ليدل يې چې کوم انسان که اولاد ونلري ابتر او ناقص دی ويل يې چې څنګه کېدی شي زموږ خدای زوی ونلري، او موږ اولاد ولرو؛ که موږ اولاد ونلرو زموږ لپاره نقص او نيمګړتيا ده، نو هروهرو بې اولادي هم د خدای لپاره نقص او نېمګړتيا ده. همدا لامل وو چې ـ کابو ـ په ټولو تېرو اديانو کې دې باطل فکر لار موندلې ده چې خدای زوی لري. البته دا جوته ده چې د الهي پيغمبرانو [حتا د هاغو پيغمبرانو چې په واقعيت کې فيلسوفان ول نه پيغمبران] د دينونو په اصل کې دا فکر شتون نلري، چې خدای زوی لري، خو وروسته دا خرافات د يو تحريف په بڼه په اديانو کې وارد شوي دي. مثلاً په اصلي مسيحيت کې هيڅکله دا فکر شتون نلري چې مسيح د خدای زوی دی، خو دا فکر وروسته په مسيحيانو کې پيدا شو.

د زردشت په اصلي ښوونو کې داسې خبرې شتون نه درلود چې خدای زوی لري، خو د ساسانيانو په دوره کې، د زردشتيانو په منځ کې، [که هغه زرواني زردشتيان ول او يا که نور ول،] دا ډول ارتاويزي او خرافاتي خبرې پيدا شوې او هاغه فرقه چې زروانيان بلل کېږي عقيده لري چې اهورامزدا پخپله د خدای زوی دی، اهريمن هم د خدای زوی دی او اصلي خدای «زروان»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او زروان يو مهال د زوی درلودلو هيله درلوده، سلګونه کلونه د زوی په هيله کې وو، وروسته يې نذر وکړ چې قرباني به وکړي که زوی ولرې، [ووينئ بشر څه راز خرافات جوړوي] وروسته يې احساس کړل چې په خپله ګېډه کې يې زوی پيدا کړی دی او د يو پر ځای يې دوه زامن پيدا شول، غبرګوني يې وزېږول، يو اهورامزدا او بل اهريمن، او بيا يې څو زره کاله دا اهريمن او اهورامزدا يو له بل سره په مقابله کې واچول، په دې ډول ډېرې کيسې يې ورته جوړې کړې چې داسې او هغسې يې وکړل، په دې ډول ډېر چټيات.

يو مسلمان وګړی بايد خپل ځان له دې ډول عقيدو څخه پاک او ېل وګڼي او په ځانګړې توګه د «قُلْ هُوَ اللَّهُ اَحَدٌ» مبارک سورة په پام کې ولري. البته دا مضمون په قرآن کې زيات تکرار شوی دی، لکه: «وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا» [اسراء ۱۱۱(۱۷:۱۱۱)]. او ووايه ځانګړې ستاينه هغه الله ته ده چې نه يې څوک زوی نيولی او نه [د هستۍ پر جهان] په واکمنۍ کې يې کوم شريک شتون لري او نه يې د بېوسۍ له لامله کوم ملګری [او مرستيال] ورته شته او [پر دې بنا] هغه ستر وګڼه، ستر ګڼل [د هغه د بېنهايت والي په تناسب].

خو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» آية له دې معنا څخه [چې خدای نه زېږېدلی او نه يې زېږولی] ډېر پراخه او وسيع مفهوم لري. ومو ويل چې زېږېدل، يوه عامه او پراخه معنا لري. که د هغه دا عامه او پراخه معنا په نظر کې ونيسو، د مادي او طبيعت د عالم ټول موجودات، هم زېږوي او هم زېږول کيږي، يوازې مؤنث جنس نه دی چې زېږوي، مذکر جنس هم زيږول کوي؛ يوازې مؤنث او مذکر جنسونه نه دي چې زېږوي؛ جمادات هم زېږونه کوي؛ مرکبات زېږېدنه لري، عناصر زېږېدنه لري، ذرې او اتومونه زېږېدنه لري. لمر زېږېدنه لري. لمر تل د زېږونې په حالت کې دی او پخپله هم له بل څيزه زېږېدلی دی. سپوږمۍ او ستورې او هوا او ځمکه او ګياهګانې همدا راز هم زېږېدلې او هم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږېږي؛ هر څيز چې تاسو په نظر کې ونيسۍ تل د زېږېدنې په حالت کې دي او پخپله هم له کوم بل څيزه زېږېدلي دي.

نو د خلق کولو او زېږولو تر منځ توپير دی. زېږېدل په عامه معنا يعنې دا چې يو موجود له بل موجوده خارج شي؛ يو موجود چې اصلي ماده يې په بل موجود کې تکوّن او شتون مومي او له هغه راوځي. زېږېدنه يعنې د يو موجود له بطن او ګېډې څخه د بل موجود راوتل دي، خو لومړی چې راوځي ډېری يې بشپړ نه راوځي، نيمګړی او کوچنی راوځي، وروسته په تدريج ورو ورو وده کوي بشپړېږي او ستريږي؛ لکه څنګه چې د انسان او حيوان بچی، له رحم څخه لومړی کوچنی راوځي وروسته ستريږي. که دوه موجوده فرض کړو چې يو موجود د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي [يعنې هسته او زنی يې د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي] او بيا وروسته له هغه راووځي، دا که هغه وروسته تکامل ومومي، يا تکامل ونمومي، دا زېږېدنه ده. که په دې ډول په نظر کې ونيسو، ځمکه هم تل د زېږون په حالت کې ده. معدنونه د ځمکې په بطن کې تکوّن مومي او وروسته ځمکه دا معدنونه چې د زرګونو او ميليونو کلونو په اوږدو کې يې د ځمکې په بطن کې تکوّن او شتون موندلی له خپله ځانه [له خپلې ګېډې] بيرون کوي او زېږوي. پخپله ځمکه هم زېږېدلې ده. دا خو د علمي نظريو وينا ده چې دا ځمکه او لمر او ستوري يو تر بله نښتي ول او وروسته بېل شوي دي، نو دا ټول زېږېدلي دي. قرآنکريم هم فرمايي: اصلاً ځمکه او آسمان، لومړی يو پر بل پورې نښتي ول، يعنې يو ځای ول، نو وروسته موږ يو له بله بېل کړل: «أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ» [انبياء ۳۰ (۲۱:۳۰)] آيا هغوی چې [له توحيدي حقيقتونو څخه] انکار وکړ نهويني چې آسمانونه او ځمکه سره نښتي ول، بيا مو هغه بېل کړل او له اوبو مو ټول ژوندي څيزونه پيدا کړل؟ آيا [د خدای په توسه طبيعت ته د ژوند ښنلو له کتلو سره] بيا هم ايمان نه راوړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا لمر له ازله همدا د لمر په بڼه وو؟ يا لمر په بله بڼه وو، بيا وروسته يې د پيدايښت پيليزې برابرې شوې او وروسته، له نورو موادو سره په دې بڼه اووښتى دى، چې علما په دې لټه کې دي چې د لمر، سپوږمۍ او ددې خپر د نورو د پيدايښت او تکوّن پر کيفيّت پوه شي چې څنګه ول او له کومه رامنځته شوي دي؟ پخپله لمر هم چې هرې لور ته «نور» ځلوي، دا نور ځلول يې د انرژي خارجول دي. دا چې نور او انرژي له خپل ځانه راوباسي، دا پخپله زېږونه ده.

فيلسوفان او حکيمان مدعيان دي چې هيڅ موجود په دې عالم کې نه پيداکېږي، يا نه متکوّن کېږي مګر دا چې له مخکې موجودې يوې مادې څخه پيدا شوى دى. لکه پدې عبارت چې کې وايي: كُلُّ حادِثٍ مَسْبوقٌ بِمادَّةٍ وَ مُدَّةٍ. يعنې هر څيز چې تازه را پيدا کېږي، ماده يې له مخکې موجوده وه او د هاغې مادې له ګېډې راوتلى او هماغه مادّه په فلسفي اصطلاح کې، د هغه لپاره د مادې او مور حکم لري.

آيا مور او پلار د اولاد خلق کوونکي دي؟ نه، دوى د اولاد والدين دي، هر بچې يو ځل له پلاره او بيا د مور له رحمه زېږېدلى. نو له دې لامله پلار او مور د بچي زېږوونکي دي يعنې د بچي د راوتلو تګلارې دي، نه د بچي خالق.

خو خداى تعالى د څيزونو خالق او ابداع کوونکى دى، يعنې نه د خداى وجود له کوم ځايه زېږول شوى او نه دا ټول موجودات چې د خداى تعالى پنځونه ده، له خداى تعالى زېږېدلي دي. آيا ددې معنا چې خداى تعالى عالم خلق کړى دادى چې عالم يې زېږولى دى؟ يعنې عالم د خداى له وجوده زېږېدلى او بيرون راوتلى؟ نه، عالم د خداى له وجوده نه دى راوتلى. خداى تعالى عالم ابداع کړى يعنې پنځولى دى. پنځونه، ابداع او خلقت دى. او دا مطلب په علمي او فيلسوفانه نظريو توضيح کېدى نشي او کوم مثال هم نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال مفسرین او علماء، خلقت په «جلوه» [ځلا، برېښ، ځلیدنه او ښکارېدنه] تعبیر کوي. که پوښتنه وکړئ لکه څنګه؟ وایي اصلاً مثل نلري.

مورږ باید همدومره پوه شو چې له خدای سره د خلقت د عالم نسبت زېږېدنه نه، بلکې ایجاد، ابداع، خلقت او پنځونه ده، چې د خدای تعالی د جلوې د ښکارېدنې په حکم کې دی پرته له دې چې د خدای تعالی له وجوده کوم څیز په کومه بڼه ښکاره شي.

له دې ښکارېدنې چې مورږ د «اَلصَّمَد» له کلیمې څخه هم کولی شو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» نتیجه واخلو. د نیګمړي او تش منځي موجود خاصیت، یعنې هاغه موجود چې په ذات کې یې نیمګړتیا او تشه شتون لري [او دا تشه له بل ځایه په تدریجي توګه باید ډکه شي] داده؛ چې زېږول شوی وي او وروسته وزېږوي. خو هغه ذات چې صمد [بشپړ او ډک] دی یعنې په ذات کې یې له هستۍ هیڅ تشه شتون نلري او د هغه هستي عین ذات دی او همدا راز غنا او نااړمنتیا د هغه عین ذات دی هغه [نه زیږول شوی او نه زېږوي].

په ځینو تفسیرونو کې یې هم د «صمد» په اړه د هغه اړینتیاوې ذکر کړي دي چې تغیّر او تبدل او تکامل په هغه کې نه فرض کېږي او محال دي. هغه موجود چې صمد دی، د صمدوالي او تر دې بریده د کمال او بشپړوالي اړینتیا یې داده چې لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. کوم موجود چې له بل ځایه زېږول کېږي یو ناصمد او تش موجود دی، او کوم موجود چې زېږونه کوي او له خپل ځانه یو څیز بیرون ته ورکوي بیا هم داسې یو موجود دی چې منځ یې تش دی او پرله پسې ډکېږي او تشېږي، یعنې داسې یو موجود نه دی چې په خپل ذات کې دننه یې ډک وي.

پر دې بنا د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» معنا یوازې دا نه ده چې خدای زوی نلري یعنې عیسی د خدای زوی نه دی، عُزَیر د خدای زوی نه دی، پرښتې د خدای لوڼه نه دي، او خدای د هیڅ مور او پلار اولاد نه دی؛ بلکې معنا یې له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره پراختره ده او هغه داده چې: د خدای تعالی ذات د طبيعت له سنخ او جنسه نه دی، د مادي عالم او موجوداتو له سنخه نه دی، حقيقي دی د مادې ماوراء او اخوا؛ چون همدا چې مادي وي، هم زېږول شوی او هم زېږوي.

څلورم: وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او هيڅوک [او هيڅ څيز] د هغه په څېر نه وو او نه دی او نه به وي. «كانَ» له زمانه راوتلی دی. يعنې نه په تېر کې، نه په اوس کې او نه په راتلونکې کې د هغه لپاره کُفو او برابر او ساری او جوړه ګڼلی شو. همچاری نلري؛ څوک د هغه تر څنګه په الهي او خدايي امورو کې حتا وړوکی نقش هم نلري. موږ تر دې ځايه پوه شو چې خدای هغه دی نه دا او نه هاغه، چون نامحدود او لايتناهي دی. هغه الله دی؛ عقلونه د هغه د ذات له درک کولو ناتوان دي. هغه صمد دی. هغه «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه «لَمْ يُولَدْ» دی. آيا دا خدای ته ځانګړې او مختص دي؟ يا کوم بل موجود هم غير له هغه مثلاً يوه مقربه پرښته يا پيغمبر اکرم هم دا ډول دی او دا صفتونه د هغه په اړه هم دي؟ آيا د پيغمبر په اړه هم کېدی شي وويل شي «هو» هغه دی؟ يا دا چې پيغمبران دا دي او هاغه دي؟ نه، «هو» يوازې همده ته ځانګړی او منحصر دی. هغه داسې يو ذات دی چې يوازې هغه ته منحصرًا بايد وويل شي «هو» نه هذا او ذاک. يوازې هغه ته په منحصره توګه بايد وويل شي - الله - نه له هغه پرته. هغه منحصرًا يوازې «احد» دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا صمد دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه يوازې او منحصرًا «لَمْ يُولَدْ» دی.

نو «لَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ». «كُفْو» يعنې ساری، بډه، هم شان، يو شان، سيال. دوه هم شان، برابر او سيال موجوداتو ته کفو وايي. لکه څنګه چې په واده کې وايي آيا هلک او جينۍ يو د بل کفو دي؟ يعنې يو له بل سره هم شان او سيال دي؟ له اسلام مخکې ټولنيزه سيالي او يو شان والی د اعتبار وړ ول؛ که جينۍ د اشرافو له طبقې وه او هلک له ټيټې طبقې يا پر عکس، ويل يې دا واده سم نه دی چون دوی يو د بل کفو نه دي. اسلام وفرمايل: «اَلْمُؤْمِنُ كُفْوُ الْمُؤْمِنَةِ» د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کفو لپاره اساسي شرط مؤمن کېدل دي، همدا چې دوه کسان مؤمن شول يو د بل کفو، سيال او برابر دي.

په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

په بله وينا: دا ټول چې مو وويل هُوَ، الله، احد، صمد، لَمْ يَلِدْ، لَمْ يُولَدْ، آيا غير له خدايه د بل چا لپاره هم کوم «هُوَ، صمد، الله، لم يلد، لم يولد» لرو؟ نه، وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او د هغه لپاره کوم سيال [سارى، هم شان، بډه] نشته، نه، هيڅوک او هيڅ شيز. داسې نه چې څوک د ملائکو په اړه داسې کومه خبره وکړي يا د کوم پيغمبر په اړه، همدا راز د پيغمبر د کوم صحابي په اړه داسي خبره کول ناسمه او ناروا ده، همدا راز د امامانو او بزرګانو په اړه داسې وينا نشي کېدى. دا يوازې الهي ذات ته انحصار او ځانګړې ده.

نو، موږ له دې څخه څه استفاده کولى شو؟ ايا دا يې يوازې د پيغمبر د زماني مشرکينو ته ويلي دي؟ يعنې يوازې هغوی شرک ته اعتقاد درلود؟ هو، هغوی اعتقاد درلود چې پرښتې د خدای لوڼه دي! ويل يې خدای رب الارباب دی، هغه موږ پنځولي يو، خو د جهان اداره د پرښتو په لاس کې ده او پرښتې هم د خدای لوڼه دي. نو، يو نسبت د هغه لپاره قائل ول. خو بحث په دې کې دی چې دا ادعاګانې خو مشرکينو پورې اړه لري، موږ يې ولې ووايو؟ نن ورځ مسلمانان بايد ولې هغه ذکر کړي. يعنې دا چې نوره خو يې د کارولو اړينتيا له منځه تللې. دا داسې يو شيز دی چې هغوی ته ويل شوی دی او نن ورځ په جهان کې هيڅوک پرې معتقد نه دی چې ووايي خدای تعالى زېږول شوی يا زېږوي. که څوک خدای تعالى ته اعتقاد ولري، نو داسې شيزونو ته خو نور قائل نه دي. نو، مطلب يې څه دی چې دا سورة تر دې کچې مهم دی او په اړه يې دومره زياته توصيه شوې ده، چې ويې لولئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سورة پیغام:

و مو ویل چې موږ په خپلو پنځګونو نمونځونو کې روږدي یو چې دا سورة د حمد له سورة څخه وروسته [چې ثابت دی] تل پرله پسې قرائت کوو. پر دې ترتیب هره ورځ لږ تر لږه لس ځلې د هغه الفاظ تکراروو پرته له دې چې هاغه پیغامونه چې د «قل» له فرمان پسې راغلي دي، له ځان سره تېر کړو، او په مفهوم يې ځان پوه کړو. البته د حمد له سورة وروسته يو سورة [يا له سورة څو آيتونه] انتخابي او اختياري دي، له دې سره سره ډېری له موږ بیا هم تل د اخلاص سورة غوره کوو. که څوک هم وغواړي د هغه لامل وپوښتي له دې پرته بل کوم ځواب نه ورکول کېږي چې؛ عادت شوي يو، چون مختصر او لنډ دی، مګر کېدی شي غیر له دې ولولو؟ او ددې په څېر له ډېريو خلکو نور څه نه اورئ. خو په اصل کې د پیغمبر اکرم(ص)، سترو امامانو(رح)، د حضرت رسول د ملګرو او علمائو د پرله پسې او په تکرار او ټينګار توصيیو له لامله دی؛ په داسې ډول چې د هيڅ يو سورة په اړه، ددې سورة په کچه حدیث او روايتونه نه دي نقل شوي، او د هغه دا ارزښت يې د توحيدي بنسټ له لامله د قرآن له دريمې برخې سره برابر ګڼلی دی [د توحيد په اړه آيتونه د قرآن دريمه برخه تشکيلوي].

پورتنی په ټينګار توصيې دا پوښتنه په ذهن کې پاروي چې مګر موږ خو ډېرو خدایانو ته معتقد نه یو او یا موږ خو له دې انحراف سره مخامخ نه یو چې پرله پسې پر خپل ځان تلقين کړو «قل هو الله احد»؟.... له علمي پرمختګونو او د بشر له عقلي ودې سره وسمهال د بت نمانځنې او په ارباب الانواع د اعتقاد درلودلو ټغر د ځمکې له ډېريو سيمو څخه ټول شوی دی او د اسلامي ټولنو په اړه خو دا پوښتنه اصلاً مطرح نه ده، مګر آیا موږ خدای تعالی خالي او خلل منونکی او اړمن ګڼو چې وواېو «الله الصمد»؟ مهمتر دا چې کوم يو مسلمان تر اوسه دا ادعا کړې ده چې خدای تعالی زېږول شوی يا زېږوي، چې ټول بايد دا اصل پرله پسې تکرار کړي چې «لم يلد و لم يولد»؟ او سر بېره پر دې، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خدای لپاره د برابرۍ، سمون، ساري او مثل له قائلېدو سره مخامخ يو چې هره ورځ پر خپل ځان دا تلقين کوو «و لم يکن له کفواً احد»؟ ....

وينو چې پورتنۍ پوښتنې ځوابونه غواړي او بايد په لټه کې يې اوسو. سره له دې چې يو شمېر پر دې اعتقاد دي چې دا آيتونه د پيغمبر د هممهالو بت نمانځونکو او د تېرو مشرکينو په اړه دي او له مسلمانانو سره هيڅ اړيکه نلري! په دې صورت کې بله پوښتنه مطرح کېږي چې که له موږ سره کومه اړيکه ونلري او په تېر تاريخ کې د خلکو د انحرافي اعتقادونو له شرحې پرته، زموږ د نن ورځ ژوند لپاره کوم پيغام نلري، نو ولې د هغه په اړه له نورو سورتو څخه يې زياته د تلاوت توصيه شوې ده؟ ددې چار حقيقت دادی چې ددې سورة پيغام د قرآن اصلي ترين او اساسي ترين پيغام دی، چې نن ورځ هم له تېر څخه ډېر او د پيغمبر(ص) له زماني څخه زياته معنا او مصداق او موضوعيت لري! ځکه چې د وسمهال شرک له تېر څخه ډېر پيچلی او ناليدی دی، او راز راز بڼې او ډولونه يې پيدا کړي دي، او ددې سورة د ذکر تلقين او تکرار ته زموږ تلپاتې اړتيا لا هم زياته شوې ده. خو بايد د کليمو او لفظونو د قالب پر ځای، د هغوی د معناو او مفهومونو روح ومومو. بايد ووينو تېر مشرکين د کومې فلسفې او ليد پر بنسټ داسې نظرياتو ته رسېدلي ول، او خپلې کړنې به يې له کوم ميزان او انډول سره توجيه کولې او څه ډول د يو خدای په عبادت کې په شرک اخته کېدل؟ آيا د هاغو افکارو او عقيدو بنسټونه منسوخ او له منځه تللي، يا ريښې يې لا تر اوسه پاتې دي او يا لا ستر غښتلي ډډونه او راز راز څانگې او پاڼې ترې وېشل شوي دي؟ په دې صورت کې لومړی بايد له لنډيز او اجمال سره، د مشرکينو اعتقادات هاغسې چې قرآن ستايلي دي تر نظر لاندې ونيسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دا چې د ښه روښانه توضيح لپاره بايد، لومړی بايد د پيغمبر عصر ته يوه اشاره وکړو چې د پيغمبر^(ص)^ د زمانې مشرکانو څه ډول فکر کوه چې دا آيتونه د هغوی لپاره نازل شوي دي او موږ نن ورځ څه ډول فکر کوو. قرآنکريم د مشرکانو اعترافونه بيان کړي دي او ويلې يې دي چې د هغوی اندونه څه راز ول. بايد يادونه وشي چې نه يوازې د پيغمبر هممهالو مشرکانو، بلکې د هيڅ پېر او دور مشرکانو د خالق او پنځګر له شتونه انکار نه کاوه. په هيڅ دوره کې هيڅ پيغمبر نه دی راغلی چې خلکو ته ووايي خدای تعالی ونمانځئ. او همدا راز په قرآن کې موږ اصلاً نلرو چې کوم پيغمبر راغلی وي چې خلکو ته ووايي خدای ونمانځئ. خلکو خو تل په يوه بڼه نه يوه بڼه د خدای نمانځنه کوله. خو په اصل کې د خدای نمانځنې ډول دی چې مهم دی؛ يعنې هغه څه چې د انبياؤ مقصد دی توحيدي او خالصه خدای نمانځنه ده، نه هاغه خدای نمانځنه چې په شرک ککړه او لړل شوي وي؛ د داسې خدای نمانځنې په اړه چې غلطې انګېرنې هم ورسره ګډې شوې وي، مخنيوی يې د ټولو پيغمبرانو رسالت وو. او هر پيغمبر د شرک د عناصرو له منځه وړلو لپاره مبارزه کوله.

د مشرکينو اعترافونه: معمولاً داسې انګېرل کېږي چې مشرکين د خدای له شتونه منکر ول او بُتان يې خپل خالق ګڼل، په داسې حال کې چې لکه څنګه چې مخکې مو هم ورته نغوته وکړه؛ نه د پيغمبر هم مهالي مشرکين او نه د هيڅ پيغمبر د زمانې مشرکين د خدای تعالی له وجود او شتونه منکر ول! د پيغمبرانو ټوله خبره د توحيد يعنې د يونمانځنې پر سر وه، او د الاهه او متفرقو اربابانو د نقش، بالذات نفي کول وو. هغوی تل او پرله پسې «لا تعبدوا الا الله» ويل او په عبادت کې به يې اخلاص مطرح کاوه. په داسې حال کې چې مشرکينو بشري نفس ته له قياس سره، خدای تعالی لکه د پادشاه په څېر او خپل ځانونو يې لکه د رعيت په څېر انګېرل چې په مطلقه توګه له پادشاه سره د اړيکې نيول او لاسرسی هيڅ امکان نلري او ولس د هغه فرمانونه د واکمنې د پوړونو په لړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ژاندارم او دولتي کارمندانو له لارې مومي. هغوی خدای تعالی «رب الارباب» يعني د پرښتو پالونکی ښتن ګاڼه او په دې معتقد ول چې لکه څنګه چې د پادشاه له شأن او برم سره دا نه ښايي چې نيغ په نيغه له رعيت سره خبرې وکړي نو امرونه يې د وزيرانو، لوړ پوړو چارواکو او اشرافو له لارې د ملت پرګنو ته رسيږي، او هم د کارمندانو له لاري د خلکو عريضې او غوښتنې لوړ پوړو چارواکو او د هغوی له لارې پادشاه ته رسيږي. همدا راز د «الله» شأن هم د انسانانو په عالم کې له دخالته اجل او ډېر اوچت دی او د واسطو [لکه ملائکو، جنياتو، سلطان ظل الله، قديسينو او نورو ...] له لارې خپل امرونه انسانانو ته رسوي. «الله» د هغوی ارباب او هغوی زموږ اربابان دي چې بايد د هغوی عبادت او اطاعت وکړو چې هغوی «الله» ته زموږ د تقرب وسيله شي. [په دې اړه د آيتونو موندلو لپاره له دې سره ملو (۱) او (۲) شرحو ته مراجعه وکړئ]

قرآن د «زمر» په سورة [دريم آية] کې د هاغو کسانو استدلال چې پرته له خدايه اولياء نيسي داسې نقل کوي: «موږ ددوی عبادت نه کوو مګر له دې کبله چې د «الله» لور ته زموږ د تقرب وسيله شي!» [... وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...] [زمر۳ (۳۹:۳)]. له دې مخکې فرمايي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ. [زمر۳(۳۹:۳)] دين بايد د خدای لپاره خالص وي خو وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاء هاغو کسانو چې له خدای پرته د خپل ځان لپاره نور اولياء اختيار کړي دي. ددې کسانو ادعاء څه ده؟ دا چې...مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى...[زمر۳(۳۹:۳)] وايي دوی الله ته زموږ د تقرب وسيلې دي. موږ خو البته د الله عبادت کوو، خو دا بُتان موږ هغه ته نژدې کوي. په مقابل کې الله تعالی ددوی په اړه فرمايي: إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ. [زمر۳(۳۹:۳)] خدای تعالی هيڅکله هاغه څوک چې تر دې بريده دروغجن او کَفّار وي هدايت او غوريدا ته نه رسوي. «کاذب» يعني ډېر دروغجن او «کفّار» هم هاغه څوک چې په ناشکرۍ کې مبالغه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر ناشکره دی. داسې بريښي چې په عبادت کې خلوص د هر دين بنسټيز پيغام دی. خدای تعالی چرته ويلي دي چې نژدې کېدو ته يې واسطه اړينه ده او دا چې په دې منځ کې بايد څه کسان اوسي چې تاسو خدای ته نژدې کړي؟ ته پخپله بايد هڅه وکړې چې الله ته نژدې شې. ځکه دا خو کوم ميخانيکي کار نه دی. مشرکينو که څه هم له خدايه په غير درشل کې خپل سرونه مښل او په غير له خدايه له نورو يې د تعبد احساس کاوه هغوی يې د خدای په نزد خپل «شفيعان» ګڼل: «وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ» [يونس۱۸(۱۰:۱۸)] «او له الله پرته د هاغه څه بنده ګي کوي چې نه [د عبادت د ترک په صورت کې، کولی شي] کوم ضرر ورته رسوي او نه [ورته د عبادت له تداوم سره کومه] ګټه لري، او وايي: دا [بُتان] د خدای په نزد زموږ شفيعان [او سپارښتګر] دي! ووايه: آيا الله له داسې څيزه خبروئ چې [هغه] په آسمانونو او ځمکه کې [داسې کوم شفيعان] نه پيژني. هغه پاک او لوړ دی له هغه څه چې دوی يې [ورسره] شريکوي». يعني د خدای پر ځای، داسې څيزونه نمانځي چې نه ورته زيان رسولی شي او نه کومه ګټه ورته لري او وايي دوی د خدای په نزد زموږ شفيعان دي. خو خدای تعالی ددوی خبره په بشپړه توګه رد کړې او فرمايي هېڅکله داسې نه ده. همدا راز هغوی خدای تعالی ته د «اللهم» خطاب کاوه او د هغه په مطلقه الوهيت يې اقرار کاوه: وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ... [انفال۳۲(۸:۳۲)]. او [درياد کړه] هاغه مهال چې دوی وويل: ای خدايه! که دا [= قرآن] هماغه حق ستا له لورې دی، نو په دې توګه پر موږ د کاڼو [= د اورشيندو ويلو توکو] اورښت و ووروه! ....

په قرآن کې بې شمېره آيتونه دي چې دا موضوع بيانوي. هيله ده چې ښه پاملرنه ورته وکړو، چې دا زموږ په ليد او نظر کې د شرک او توحيد په نسبت ډېر زيات اغيز اچوي. يو لړ آيتونه شته چې فرمايي: که له هغوی وپوښتې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمانونه او ځمکه چا خلق کړي دي، یا څوک سپوږمی او لمر ګرځوي، «يَقُولُونَ اللهُ» هرومرو وايي الله. د بیان دا طریقه چې «که له هغوی وپوښتې» څلور ځلې په قرآن کې راغلې ده. څلور ځلې متذکر شوی چې د خدای تعالی خالقیت او دا چې دا خدای تعالی دی چې آسمانونه او ځمکه او ټول کائنات یې پنځولي دي، ټول مشرکان پرې معتقد دي. ټولو منله چې د جهان یوازینی پنځوونکی خدای تعالی دی. د رزاق والي او د حیات ورکوني او د چارو د تدبیر په مسئلو کې هم فرمايي چې که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه اوربنت نازلوي، یا چا تاسو ته سترګې او غوږونه درکړي دي، یا د طبیعت او انسان مرګ د چا په لاس کې دی و مَن يُدَبِّرُ الأَمْرَ [یونس۳۱(۱۰:۳۱)]، څوک د دنیا چارې چلوي، په جوته توګه ددې ټولو سوالونو په ځواب کې به ووايي: اللّه. فَسَيَقُولُونَ اللّهُ.

نو نه یوازې خالقیت، بلکې رازق والی، او د عالَم اداره او په بنسټیزه توګه ژوند او مرګ یې د خدای تعالی د ځواک په لاس کې ګڼل. بیا په بل ځای کې وايي چې د ځمکې او په هغې کې د شتو موجوداتو مالکیت د هغه دی او که له مشرکانو وپوښتې؛ کوم موجودات چې په ځمکه کې دي چا پورې اړه لري، هرومرو به ووايي اللّه. که له هغوی وپوښتې آسمانونه چا پنځولي، هرومرو ځواب ورکوي اللّه. که پوښتنه وکړې چا ته باید پناه وړونکي شو. او همدا راز که وپوښتې: و مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ [مؤمنون۸۸(۲۳:۸۸)] ، او څوک دی چې د ټولو چارو سررښته د هغه په لاس کې ده او څوک دی چې پناه ورکوي او له هغه پرته هیڅوک پناه نه ورکوي، هرومرو اقرار کوي اللّه.

نو د قرآن په آیتونو کې په څرګنده توګه برېښي چې مشرکینو د الله خالقیت، رازقیت، مالکیت، علم او عزت هم مانه او دا اصول یې خپل اعتقادي بنسټونه ګڼل! که څه هم دا چار د هاغو کسانو له لیده چې مشرکین له خدایه منکر ګڼي عجیبه ښکاري، خو لاندیني آیتونه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې او ځواب په بڼه، پيغمبر ته د خطاب په توګه نازل شوي دي، او پورته مو هم ورته په لنډه توګه اشاره وکړه؛ د مشرکينو له انده د داسې باورونو اعتقادونه په څرګنده توګه بيانوي.

الف ـ د خدای خالقيت ته اعتقاد [د آسمانونو او ځمکې او انسانانو خلقت] او د لمر او سپوږمۍ ايلول [او تسخيرول]:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ٦١ (٢٩:٦١)]. «او که له هغوی [= له مشرکينو] وپوښتې: اسمانونه [=دستورو نړۍ] او ځمکه چا پنځولي او لمر او سپوږمۍ چا ښکېل (او رام) [=ستاسو او د نورو موجوداتو خدمتګاران] کړي دي، هرومرو به وايي: الله! .....»

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [زمر ٣٨ (٣٩:٣٨)]. او که له هغوی وپوښتې: چا آسمانونه او ځمکه پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ووايه: آيا په هاغو کې مو چې له الله پرته يې بلئ هيڅ اندنه کړې ده [چې هغوی څه پنځولي دي]؟.....

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ» [زخرف ٩ (٤٣:٩)]. او که له هغوی پوښتنه وکړې چې آسمانونه او ځمکه چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: هماغه الله پنځولي چې عليم [ډېر پوه] اَبرځواکمن دی!

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ» [زخرف٨٧(٤٣:٨٧)]. او که له هغوی [= مشرکينو] وپوښتې: دوی چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي الله؛ نو څه ډول اپوته شوي دي [چې د پنځوونکي خالق پر ځای غير له خدايه د نورو شفاعت ته پناه وړي].

ب ـ رازقيت، مالکيت، ژوند ښننه، د چارو تدبير:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ٦٣ (٢٩:٦٣)]. «او که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

[برکتناک] اوربښت لېږي، چې ځمکه د هغې له مرګ [= ژمي يا وچکالی] وروسته ژوندۍ کوي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ....»

«قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ،... » «ووايه: څوک تاسو ته له آسمان او ځمکې روزي درکوي؟...»

«... أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ، ...» «... يا د اورېدو او ليدو پر حسونو څوک واکمن دي [چې د هغه له نظامونو او مشيّت سره سم عمل کوي] ؟ ...»

«... وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ، ...» «او څوک دی چې ژوندی [موجود] له مړو [او بېځانه توکو] او مړه [او بېځانه توکي] له ژونديو راوباسي؟ ...»

«... وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ؟ ...» او څوک دی چې د [نړۍ] د چارو تدبير کوي؟

«... فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ...» «... سمدلاسه به ووايي: الله! نو ولې [په عبادت کې يې له شرکه] پرهيزګاري [او پروا] نه کوئ؟ ...» [يونس ۳۱ (۱۰:۳۱)].

ج ـ د ځمکې او پر هغې د موجوداتو مالکيّت:

« قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ» [مؤمنون ۸۴ (۲۳:۸۴) او ۸۵]. « ووايه: ځمکه او هاغه څه چې پکې دي چا پورې اړه لري، که واقعاً پوهېږئ؟. ژر به درته ووايي: الله پورې اړه لري؛ ووايه: [تاسو چې دا منئ] نو ولې پند نه اخلئ [د غفلت له خوبه نه راويښېږئ]؟.»

د ـ د اوه ګونو آسمانونو ربوبيت او د عرش عظيم ربوبيّت:

«قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ» [مؤمنون ۸۶ (۲۳:۸٦) او ۸۷]. «ووايه: د اووه ګونو آسمانونو د اختيار څښتن [چلوونکی او ارباب] او د ستر عرش پالونکی څښتن [دهستۍ جهان ته نظام ورکوونکی] څوک دی؟. سمدلاسه به ووايي: الله؛ ووايه: نو ولې [له سرغړونې يې] پروا نکوئ؟. »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ر ـ د ټولې هستۍ مالکيّت او پناه ورکونه:

«قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ.» [مؤمنون ۸۸ (۲۳:۸۸) او ۸۹]. «ووايه: که واقعاً پوهېږئ، د ټولو شيزونه سررشته [= د شيزونو د حيات او حرکت نظام / د ژويو د ژوند پنځونه] د چا په لاس کې ده او [يوازې] هغه دی چې پناه ورکوي او هيڅوک [مجرمانو ته] د هغه په وړاندې [له عذابه] پناه نشي ورکولی؟. و به وايي: د خدای په لاس کې؛ ووايه: نو څنګه [له خدای پرته او د دنيايي څواکونو په توسه] مسحور شوي ياست؟ [= تېروتي ياست ؟]».

لنډه دا چې مشرکينو له خدای پيژندنې په داسې اصولو او بنسټونو باور او اقرار درلود چې ښايي ډېری له موږ څخه چې د مسلمانۍ مدعيان دي له هغوی سم درک ونلري! ... اوس دا پوښتنه مطرح کېږي چې که هغوی «الله» ته معتقد ول او د خدای تعالی په خالقيت، مالکيت، رازقيت او علم او قدرت او عزت او.... اعتراف کوونکي او منونکې ول، نو د مسئلې ستونزه او پر هغوی نيوکه او اعتراض له کوم لامله او له کوم ليده دی؟

يعنې که د پيغمبر د زمانې مشرکانو دا ټول شيزونه منل؟ داسې شيزونه چې حتا ډېری له دينوالو او اوسنيو مسلمانانو يې هم تر دې کچې نه مني. نو بيا ستونزه څه وه؟ او اصلي ستونزه چرته وه؟

قرآن وايي دوه عمده او بنسټيز شيزونه چې خالقيت او الوهيت ول چې مشرکانو په هاغو کې الله منه، خو په دوو نورو بنسټيزو او اساسي شيزونو کې يې پر هغه باور نه کوه د هغوی د باور په اړه مو ووېل، خو د خدای تعالی په اړه د هغوی د نا باورۍ دوه شيزونو چې؛ يو يې «ربوبيت» او بل يې «رحمانيت» وو، په لاندې توګه شېړو:

۱ ــ ربوبيت: بايد دا نکته په نظر کې ولرو چې کله وايو: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ.، دا درې واړه له يو بل سره يو ځای معنا پيدا کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دا نه دی چې يوازې د خدای تعالی الوهيت ته ايمان ولرو چې هو، يو خدای شته او موږ يې خلق کړي يو او موږ ته روزي هم راکوي، بلکې بايد يقين ولرو هغه چې هم زموږ خالق او پنځوونکی دی، زموږ رئيس هم دی او زموږ ارباب هم دی. دا ټول يو له بل سره تړلي دي.

موږ که د ځان په اړه غور وکړو چې؛ زموږ ارباب څوک دی؟ ستا ارباب په دنيا کې څوک دی؟ د اميد سترګې دې د چا لاس ته دي؟ ته له چا په اندېښنه کې يې؟ له چا ډارېږې؟ دا کافي نه دی چې سړی ووايي هو، جهان يو خالق لري؛ بلکې ووينئ چې آيا ډار او هيله يې هم هغه ته ده يا نه؟ آيا ددې اندېښنه لري يا نه چې بايد د هغه قوانين تر پښو لاندې نه کړي؟ يا په دنيا کې د مدير او رئيس، حاکم او شاه او د زمانې په قدرتمندانو او ځواکمنانو پسې يې؟ دا په بشپړه توګه بل مطلب دی چې آيا موږ له خدای سره ژوند کوو يا نه؟ تاسو په اداره کې مثلاً د يو کارمند چلن ووينئ: ټول اميد يې رئيس او له هغه پورته ته دی چې آيا مثلاً تنخوا يې ورته زياتوي؟ بخشش ورته ورکوي؟ آيا له کاره خو يې نه وباسي؟ او د همدې په څېر. د همدې څيزونو په نتيجه کې دی چې ټول په همدې هڅه کې دي چې د خپل رئيس زړه لاسته راوړي. نو آيا موږ، په يو پراخه اړين او نغاړلي نظام کې، له خدای سره هم داسې ژوند کوو؟ آيا ټوله هڅه دې داده چې د هغه رضائيت جلب کړې، لکه څنګه چې رئيس ته دې پاملرنه کوې او غواړې د هغه رضائيت جلب کړې، يا هاغه څوک چې ته يې استخدام کړی يې؟ په داسې حال کې چې ته فقط د هغه کارمند يې، خو خدای تعالی تاته ستا وجود او هر څه چې ته لرې درته ښنلي او عطا کړي دي. آيا ربوبيّت يې تر کومې کچې منې؟ قرآن څرګندوي چې د ټولو پيغمبرانو اصلي ستونزه له خپلو مخالفانو سره همدا «ربوبيت» دی.

په قرآنکريم کې د حضرت موسی(ع) خبرې له فرعون سره ولولئ، ټولې يې د ربوبيت په اړه دي. فرعون په خدايانو باور درلود، خو خپل ځان يې ارباب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه: «فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى» [نازعات ۲۴(۷۹:۲۴)]. ويل يې ټول بايد په ټوله کې زما خبره واورئ: امر زما امر دی؛ زما له اجازې پرته د اوبو څښلو اجازه هم نلرئ! د حضرت ابراهيم خبره له نمرود سره هم د ربوبيّت پر سر وه. زموږ اصلي ستونزه هم همدا احساس دی چې خدای تعالی خپل واقعي ارباب ومنو او هره شيبه هغه خپل مراقب او څارونکی او خپل ناظر وګڼو؛ پر دې باور وکړو چې هغه له هر څيزه باخبر دی او موږ ويني او زموږ ټولې خبرې اوري؛ هره شيبه له موږ سره دی؛ زموږ سره مل دی، زموږ دننه دی.

د توحيد او شرک تر منځ ډېر نری او ظريف بريد دی چې د هغه په پام کې نه نيول د ايمان له حدودو د وتو او خروج لامل کېږي. دا مرز او بريد همدا «ربوبيت» دی چې مشرکينو، سره له دې چې خدای تعالی يې رب الارباب ګاڼه او په آسمانونو او عرش عظيم کې يې د هغه پر ربوبيت اعتراف درلود، د انسانانو په عالم کې، بشري نفس ته د قياس له لامله د خدای لپاره دا ډول نقش قائل نه ول، لکه څنګه چې وويل شو هغوی د خدای شأن له دې اجل او ډېر اوچتتر ګڼه چې د رعيت په ژوند کې دخالت وکړي، لکه څنګه چې يو پادشاه نيغ په نيغه د رعيت په چارو کې د اداري لپاره کارمندان ګومارلي، دوی وايې: الله هم د پادشاه په څېر د انسانانو په عالم کې نيغ په نيغه نظارت او مديريت نکوي. داسې يې انګېرل چې خدای تعالی د انسانانو چارې يو شمېر کارمندانو ته سپارلي دي او پخپله يوازې غوره او مهمترې چارې چې د کوچنيو خدايانو او اربابانو پورې اړوند دي سر ته رسوي! پر دې بنا دا يې خپله دنده ګڼله چې د خدای تعالی پر ځای هغوی ته توسل ولټوي او د هغوی شفاعت او وساطت وغواړي چې د «الله» لور ته ددوی د نږديوالي او تقرب وسيله وګرځي! خو له کومه ځايه چې دا کارمندان يې ناليدي پرښتې ګڼلې، ددې لپاره چې د خلکو پرګنې وکولی شي له هغوی سره اړيکه برقرار کړي، ډېرين يا د لرګو بُتان يې د پرښتو د نښو او سمبول په توګه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره ددي چـې د مشـرکینو «عـوام الناس» ـو همـدا بُتـان نمانځـل او لـه هغـوی بـه یـې خپـل حاجتونـه غوښـتل، خـو د شرک پـه فلسـفه کـې او د هغوی د خواصو په نزد اصلاً بُت کوم اصالت او عنوان نه درلود.

[مرحـوم علامـه طباطبـائي (رح) د الميـزان پـه تفسیر کـې د نـوح سـورة د ۲۳ آیـة تـر لانـدې د روایتونـو برخـه کـې، د پنځـو سـترو بُتـانو د پیدایښـت د تـاریخچې پـه اړه چې د هـاغې زمـاني د پنځـو سـترو شخصـیتونو پـه یـاد جـوړ شـوي دي داسـې لیکـي: «دا نومونـه مخکـې د نـوح(ع) د قـوم د صـالحو وګـړو نومونـه ول، کلـه چـې هغـوی لـه دنیـا ولاړل د هغـوی پـاتي کسـانو تـه شـیطان وحـی وکـړه چـې پـه هغـه مجلـس کـې چـې دوی بـه جلسـه درلـوده مجسـمې نصـب کـړئ او ددوی نومونـه پـر هـاغو مجسـمو کېـږدئ، خلکـو هـم دا کـار وکـړ، خـو هغـه مجسـمې یـې نـه نمـانځلې تـر هـاغـه مهالـه چـې هغـه نسـل منقرض شـو او لـه منځـه ولاړ او بـل نسـل صـحنې تـه راغـی او چـون د مخکیني نسل علم یې نه درلود مجسمې یې تر نمانځنې لاندې ونیولې»].

«وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» [نوح ۲۳(۷۱:۲۳)]

او [د نوح تر آغېز لاندې پرګنو ته] ویې ویل: داسې نه چې [له دې خبرو سره] له خپلو خدایانو [= بُتانو] [څخه لاس واخلئ، داسې نه چې [دا پنځه ستر بُتان:] «ود»، «سواع»، «یغوث»، «یعوق»، او «نسر» پرېږدئ.

اصولاً د خلکو پرګنې عادت لري ددې لپاره چې پر یو څیز ایـمان راوړي هغه باید لـه نـژدې ووینـي او لمـس او درک یـې کـړي، دوی متعـالي لـوړ معنـوي ارزښتونه د خپل لید او بینش په تنګو قالبونو کې محدود او مسخ کوي.

البته په هاغو بُتانو سربېره چې په اسمانونو یا ځمکه کې د شتو پرښتو یا (الهه) خدایانو په نښانو جوړېدل او د ربوبیت [د انسانانو د عالم د اداري او چارو د تدبیر او پر لارې اچولو] نسبت هغوی ته ورکول کېده، د مختلفو مهالونو او مکانونو پر حساب، داسې یو نقش فرعونانو او سلطانانو [د ایزدي برم او جلال یـا ظـل اللـه په عنوان]، او همدا راز قدیسینو او روحـانیونو او حتـا الهـي پـاکو، سـپېڅلو او منزه انبیائو ته [د تثلیث په فلسفه کې] قائلېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعون چې د «انا ربکم الاعلی» ډول غږاوه او له تمسخر او ملنډو سره به يې پر موسی او هارون چيغې وهلې «فمن ربکما يا موسی»، له «الله» څخه به يې انکار نه کاوه او د خلکو خدايانو ته معتقد وو [او ګواکې پخپله د بتخانې متولي هم وو] او هيڅ‌کله د هغه له خبرو د خالقيت او الوهيت د ادعا تلقي نه کوله، او اصولاً د حضرت موسی^(ع) سره تل د هغه د دعوا محور «رب» وو [چې د اختيار څښتنتوب، سروری، سترواليې، شرف او آقائي په مفهوم دی] او د خدای تعالی د شتون پر سر کوم اختلاف شتون نه درلود. همدا راز «احبار او رهبان» چې قرآن، مسيحيان د هغوی د «ارباب» نېولو له لامله غندي، هيڅ‌کله يې د هغوی د خدايي ادعا نه درلوده، «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [توبه ۳۱(۹:۳۱)] «هغوی خپل ديني عالمان او راهبان د الله پر ځای [لکه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولايت لرونکي دي] ونېول ...» بلکې خلکو به د هغوی دومره درناوی کوه، او د هغوی درجه به يې دومره اوچته ګڼله چې خپلې ټولې اړتياوې به يې له هغوی غوښتې، او ويل به يې موږ مختوري يو او دوی د خدای تعالی رسيدلي خلک دي، دوی زموږ او د خدای تر منځ واسطه دي او دوی زموږ ټولې ستونزې رفع کوي.

په دې ترتيب د «رب» معنا د هاغه څه پرخلاف چې په عرف کې پېژندل شوې، خدای توب او خالقيت نه دی، لکه څنګه چې د کور نارينه ته له دې لامله چې د کور پالنه او د چارو تدبير او پر کورنۍ مشـري او برلاسی لري «رب البيت» [د کور څښتن] وايي، خدای تعالی ته هم له دې لامله چې د وجود د ټول عالم چلوونکی او سرور او سيّد او د انسانانو ژوند ته سازمان ورکونکی دی «رب» [پالونکی څښتن] ويل کېږي. د هغه د ربوبيت پايله د موجوداتو روزنه او تربيت او د هغوی رشد، وده او کمال دی. او لکه څنګه چې وويل شول مشرکينو د خپلې محدودې نظريې پر بنسټ د انسانانو په عالم کې د خدای تعالی دا راز دخالت نه منه او خدای تعالی ته پر شريکانو قائلېدل؛ ددې لپاره چې بايد داسې بې اهميته! چارې د هغوی [شريکانو] په غاړه وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ رحمانیت: «رحمانیت» یعنې د خدای تعالی د رحمت نور پر ټولو څیزونو او هر چا ځلېدا لري او خپرېږي؛ لکه د لمر په څېر ټول ځایونه روښانه کوي. مشرکانو د خدای رحیم والی منه، خو د هغه «رحمانیت» یې نه منه. د «رحمانیت» معنا داده چې خدای تعالی ټولو ته پاملرنه لري پرته له دې چې کوم طبقاتي اختلاف په منځ کې وي. د ثروت او قدرت او نژاد پر بنسټ فردي او طبقاتي بېلوني او امتیازونه رحمانیت ته د باور درلودلو له غوښتنې او اقتضا پر خلاف دي. نژادي او قومي او قبیله ګي او ددې په څېر نورې انګېرنې باید لېرې وغورځول شي. خدای تعالی رحمان دی و الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى. [طه۵ (۲۰:۵)] رحمان د جهان د اداري د مېز شاته ناست دی او عام رحمت لري او مساوات او برابري یې د انسانانو تر منځ بر قرار کړې دی: تاسو پر نورو د غوره والي، برلاسی او ټول غوښتنې حق نلرئ.

یعنې مشرکینو نه یوازې «ربوبیت»، بلکې د خدای تعالی له «رحمانیت» څخه هم چې د مخلوقاتو چارو ته رسېدنه او د علّت او تدبیر سرچینه ده انکار کاوه. هغوی کوم دلیل نه لیده چې د هستۍ لایزال خالق پر هاغه څه چې خلق کړي دي نظاره او ننداره ولري او هغه ته د رحمت فیضان ورسوي.

د مشرکینو له لیده د انسانانو په ژوند کې د خدای تعالی نقش په هماغه د خلق کیدو او پیدا کېدو په پړاو کې پای ته رسېږي او له خدای تعالی سره د انسان اړیکه ناشوني ګڼل کېږي، په داسې حال کې چې په توحیدي لید کې د خدای تعالی نقش مستمر، تلپاتې او دائمي دی او بندګان پرله پسې، لا ینقطع د هغه د رحمت په انوارو کې دي او شوني نه ده چې حتا یوه شیبه هم دا فیض هېر شي. د داسې اعتقاد پایله او نتیجه دا ده چې:

لومړی؛ د خدای تعالی حاضر او ناظر ګڼل د ژوند په ټولو چارو او شرایطو کې دی، او همدا راز توکل او توسل هغه ته دی، دویم؛ د ټولو کائناتو د مشترک خالق له ورکړې او بخششه په برخمن کېدو کې د ټولو بندګانو مساوي ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. ځکه چې د «رحمانيت» معنا د خدای تعالی عام او جهان شمول رحمت دی او له رنګ او جنسيت، پوړ او طبقې او درجې او ... پرته ټول بندګان رانغاړي. [د هغه د «رحيم» والي پر خلاف چې خاص رحمت ته عنايت او پاملرنه لري] لاندېني آيتونه د مشرکينو له لور [الله ته له اعتقاد سره سره] د هغه له رحمانيت څخه انکار څرګندوي:

«...أَهَـذَا الَّـذِي يَـذْكُرُ آلِهَـتَكُمْ وَهُـمْ بِـذِكْرِ الـرَّحْمَنِ هُـمْ كَـافِرُونَ» [انبياء۳٦(۲۱:۳٦)]. «...آيا دا هماغه کس دی چې ستاسو خدايان [د انکار له دريځه] يادوي؟ په داسې حال کې چې دوی پخپله د رحمان خدای له ياده منکر دي [او بُتانو ته نه پاملرنه نه بښونکې ګُناه ګڼي، خو د خدای تعالی نړۍ نغاړونکې رحمانيت ته نه پاملرنه ګناه نه ګڼي].»

«وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَـهُ شَـيْطَانًا....» [زخرف ۳٦ (۴۳:۳٦)]. «او هر هغه څوک چې د رحمان [خدای] له ياده د زړه سترګې پټې کړي، د هغه لپاره يو شيطان [= بوختيا] ګمارو...» «ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَـدُّ عَـلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا» [مريم ٦۹(۱۹:٦۹)]. «بيا به له هرې ډلې هغوی راوباسو، چې د رحمان [لوراند] پر وړاندې تر ټولو زيات سرغړاند ول.»

«... إِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي » [طه۹۰(۲۰:۹۰)]. «... او بې له شکه ستاسو پالونکی څښتن خو رحمان دی، نو له ما پلیوني وکړئ او زما [= نه له سامري] اطاعت وکړئ....»

«قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ...» [اسراء ۱۱۰(۱۷:۱۱۰)]. «ووايه: [هغه که «الله» وبولئ يا «رحمان»، ...»

« ... وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ ...» [رعد ۳۰ (۱۳:۳۰)]. «...او دوی چې له رحمان [د الله د لوروني له صفته] منکرېږي ...»

«قُـلْ هُـوَ الـرَّحْمَنُ آمَنَّـا بِـهِ وَعَلَيْـهِ تَوَكَّلْنَا...»[ملـک ۲۹(٦٧:۲۹)]. «ووايه: هغه [الله] رحمان دی [چې] پر هغه مو ايمان راوړی دی او يوازې پر هغه مو توکل کړی دی....»

(c) ketabton.com: The Digital Library

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ...» [فرقان ٦٠(٢٥:٦٠)]. او کله چې هغوی [=مشرکانو] ته وويل شي: لوراند (رحمان) [الله] ته سجده وکړئ......

دا دوه مفهومونه [رب او رحمان] ول چې مشرکانو نشو زغملی او نه يې شو کولی هغه ومني. او په دې دوو څيزونو کې هغوی د انسانانو په اړه الهي توحيد نه منه، دا ځکه چې د هغوی ګټو او منفعتونو ته يې خطر پيښوه. دا د پيغمبر د زماني ستونزه وه. دا معنا په ځلونو په قرآن کې راغلي ده وايي؛ هر کله چې د خدای تعالی له وحدانيته خبره ويل کېږي، د هغوی بدې راځي:

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ.[زمر۴۵ (٣٩:۴۵)] «او هر کله چې الله په يووالي [= د شفاعت له نفی سره] ياد شي، د هاغو کسانو زړونه چې په آخرت باور نلري ترهيږي، خو هر کله چې له هغه غير ياد شي، هغه مهال دی چې خوښيږي [=ګلان يې له مخونو غوړيږي]!»

يعنې خدای مني او باور پرې لري، خو وايي: مه وايه چې يو دی! په يو ځای کې فرمايي چې مشرکينو ته عجيبه برېښي چې څوک ووايي يوازې يو خدای وجود لري: «إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.» [ص۵(٣٨:۵)] يوه عجيبه خبره کوي. په بل ځای کې فرمايي چې پيغمبر ته وايي آيا ته راغلی يې موږ ته ووايې چې يوازې د يو خدای عبادت وکړو؟ يعنې ته وايې هاغو څيزونو ته چې پلرونو مو پاملرنه کوله، پاملرنه ونکړو؟! او په بل ځای کې وايي: «... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْاْ عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.» [اسراء ۴٦ (١٧:۴٦)] «....هر کله چې په دې قرآن کې د خپل پالونکي ځښتن يووالی دې ياد کړې، شا کوي او له کرکې [او بېزارۍ] ليرې کېږي.».

نو کله چې هغوی ته ووايې يوازې او يوازې يو خدای، له تا په تېښته شي. فرمايي «....إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا....» [غافر۱۲(۴٠:۱۲)] «...چې هر کله الله په يووالي مطرح کېده [او توحيد ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلنې او له شرک او بُت پالنې څخه د لېرې والي غږ پورته کېده] تاسو انکار کاوه او که هغه ته کوم شريک عنوان کېده [د واسطو او شفيعانو پښه ورغځېده] باور مو کاوه...»

بس همدا چې توحيد مطرح کړې منکرېږي. بل ځای کې فرمايي هر کله چې د خدای له بندګانو يو قيام وکړي او خلکو ته پر دې بلنه ورکړي چې يو خدای وبولئ، ټول پرې شورېږي؛ ټول پر هغه يرغل کوي. پيغمبره ووايه: إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. ووايه زه يوازې او يوازې هغه، هغه واحد ربّ، بولم او هيڅ يو له هغه سره شريک نه ګڼم.

پر دې بنا اصلي مسئله توحيدي ژوند کول دي. او له همدې جهته، پيغمبران او امامان او ديني سروالان ټول موډل، مثل، نمونې او ساري دي او د هدايت لپاره واسطې دي. خو په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته اړوند او ځانګړي دي بايد يوازې هغه ته مخه کړی شي. په دې چارو کې هيڅوک واسطه کېدی نشي. اصلي ستونزه او کړېښت تل همدا دی، او په دې توګه همدا زموږ اصلي ستونزه هم ده. کله چې له خدای پرته نور کسان زموږ اعتقاد ته وارد شي، نو لږ لږ او ورو ورو خدای اړخ ته اېښوول کېږي.

له ياده بايد ونباسو چې خدای تعالی په هر ځای کې شته او داسې ځای نشته چې هغه هلته نه وي، هغه اول او آخر دی، که له آدمي سره د هغه ددې تلپاتې او دايمي نسبت او اړيکي څخه غفلت وشي، ورو ورو به يو لړ واسطې پيدا شي او وروسته به له دې واسطو سره د انسان اړيکه برقرار شي او انسان به ټول څيزونه له هغوی وغواړي. هغه مهال، انسان خپل ټول څيزونه له خدای پرته له نورو غواړي او نور نو د خدای په څرک، نښې او پوښتنې پسې نه ځي؛ نور نو له خدای سره کار نلري، خيال کوي او انګيري چې هغه [الله]، يو شمېر د واسطې کېدو لپاره په دنده ګومارلي چې زموږ اړتياوې او حاجتونه پوره کړي. نو ليوالتيا او علاقې د هغوی لور ته متوجه کېږي؛ دعا ګانې هغوی ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوجه کېږي. البته دا څیزونه ظاهراً پر خپلې ژبه نه وايي؛ بلکې په ظاهري توګه په ژبه خو وايي چې موږ غير له خدايه بل څوک نه بلو او هغوی خو فقط زموږ د حاجتونو د پوره کولو وسيلې دي.

خو بايد پوه شو چې په قرآن کې داسې اجازه هيڅچا ته نه ده ورکول شوې. خدای تعالی هيڅکله داسې فرمايلې نه دي. زموږ تېر بحث هم همدا وو. د «زمر» په سورة کې راغلي دي؛ کله چې هغوی ته ويل کېږي چې ولې له خدای پرته بلئ، وايي موږ خو دوی نه بلو، موږ ددوی په توسه، خدای تعالی ته نژدې کېږو او دوی د خدای لور ته د خپل ځان د نژدېوالي او تقرب د وسيلې په توګه ګومارو؛ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى دوی د تقرب لپاره وسيله دي؛ د خدای په نزد زموږ شفيعان دي؛ موږ دوی ته متوسل کېږو. دا څرګنده ده چې زموږ په زمانه کې هم توسل او شفاعت ددې لپاره نه دی چې خدای ونمانځي، بلکې د حاجتونو د رفع کولو لپاره دی؛ د دنيوي مادي اړتياو د پوره کولو او رفع کولو لپاره دي. په واقعيت کې دا بزرګان زموږ د دنيوي مقصدونو د رسېدلو لپاره وسيله شوي دي. سمدم لکه دوی چې زموږ په خدمت کې وي! هغوی حاضروو چې لاړ شي زموږ حاجتونه او اړتياوې له خدايه واخلي! همدا ځای دي چې الله وايي دا شرک دی.

الهي انسانان ددې پر ځای چې د خدای پالنې په لارليک کې او د خدای نمانځنې په اوږدو کې وګومارل شي، په عرض کې يې واقع شوي دي. هغوی به په خپل وخت کې د توحيد لپاره کار کړی وي خو د ورپسې زمانو خلکو له هغوی د توحيد د زده کړې پر ځای، د خپلو مادي او دنيوي ستونزو لېرې کول غوارې او هيلې يې د الله پر ځای هغوی ته کېږي، موږ چې غواړو خدای تعالی ونمانځو، بايد د خدای(ج) له دې صالحو بندګانو، له پيغمبره، له امامانو، او نورو بزرګانو زده کړه وکړو چې موږ څه ډول خدای تعالی له اخلاص سره په خالصانه توګه ونمانځو. دا ډېره زياته ښه خبره ده؛ هيڅ ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اشکال هم نلري؛ هغوی بايد د خدای نمانځنې لپاره زمونږ مربيان او ښوونکي اوسي؛ خو ددې پرځای چې له هغوی د توحيدي خدای نمانځنې زده کړه وکړو او له هغوی پلیوني وکړو کله کله هغوی ته د خدای تر څنګه ځای ورکول کېږي او هغوی ګومارل کېږي له دې انګېرنې سره چې هغوی کولی شي زمونږ ستونزې حل کړي، چې همدا څرګند شرک دی.

د انسانانو په عالم کې

د خدای له ربوبيت او رحمانيت څخه د انکار نظري پايلې

کله چې د انسانانو د ژوند په صحنه کې د خدای تعالی د تدبير لاس نالیدلی ونیول شو او د هغه له حضور او شهود څخه انکار وشو، په طبيعي توګه حساب او کتاب او د خالق او د هغه د خلق پر وړاندې د انسان له مسئوليت او تعهده انکار کېږي او انسان لکه د پرې شوي پړي او خوشې شوي قيزې، ملونې او واګو په څېر يَله او خوشې پرېښوول کېږي. کله چې ازمېښت او مسئوليت نفي شو، په منطقي توګه جزا او عقاب او «يوم الدين» چې هرڅوک بايد د خپلو کړنو پايلو او نتيجې ته پکې ورسېږي، منتفي کېږي. او هر مهال چې د انسان د سرليک اړيکه د هغه له لاسته راوړنو څخه تر انکار لاندې ونیول شي په اصل کې د انسان لارښوونه او هدايت او تربيت، روزنه او ارشاد بې معنا برېښي. پر دې ترتيب له توحيده انحراف او کږېدنه او له «ربوبيت» څخه انکار، نيغ په نيغه له دوو نورو بنسټيزو اصلونو، يعنې د نبوّت [پيغمبری، کتاب، او هدايت] او قيامت [د جزا ورځ] انکار ته رسيږي او پای مومي. او په دې ترتيب توحيد د داسې يو مثلث په څوکه کې ځای نيسي چې د هغه د زاويې تغيير نورو زاويو ته هم تغيير ورکوي. څرنګه چې مشرکينو له خدای سره د انسان اړيکه محال ګڼله، د رسولانو [او د خدای تعالی د استازو] له «بشر» والي څخه يې هم تعجب کوه او ويل يې: که خدای تعالی غوښتلی څوک د انسانانو د هدايت لپاره ولېږي هرومرو يې يوه پرښته ددې مأموريت لپاره غوره کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً...» [مؤمنون۲۴(۲۳:۲۴)]. «نو د قوم سروالانو يې چې [د هغه له رسالته] انکار کوه، [خلکو ته په خطاب کې يې] وويل: دا [سړی] ستاسو په څېر له بشر پرته [نور] څه نه دی چې [له دې دعوو سره] غواړي پر تاسو لوړتيا [= رياست] لاسته راوړي او که الله غوښتلی [چې کوم استازی ولېږي]، نو هرومرو به يې کومه پرښته رالېږلې وای،... »

او له دې چې د خپلو کړنو او اعمالو پر جزئياتو يې د خدای تعالی مراقبت او محافظت، د پاچا او رعيت سره په مقايسه کې، د هغه د شأن او برم ټيټوالی ګڼه، او ويل د خدای درجه دومره ټيټه نخ ده چې زموږ خبرو ته غوږ ونيسي د خپلې وينا او چلن پر وړاندې يې کوم مسؤليت نه پېژاند او له دې څخه چې د هغوی کړنې او عملونه ثبت او ضبط کېږي او يوه ورځ بايد د هغوی په اړه ځواب ويونکي اوسي، له ملنډو، تمسخر او تعجب سره يادونه کوله؛. قرآن په عمده توګه د «يوم الدين» په اړه د هغوی تکذيب او دروغ ګڼه، چې کړنو او عملونو ته د رسېدنې ورځ ده نقل کړې ده، ګواکې قيامت او بعثت او د هاغې سترې ورځې نور اړخونه او ابعاد هغوی ته اصلاً مطرح نه ول او په قرآن کې ددې موردونو د تکذيب په اړه [له يوم الفصل پرته] نغوته نه ده شوې.

«هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ»[صافات ۲۱ (۳۷:۲۱)] [هو] دا هماغه [له حقه د باطل، مؤمن له کافره] د بېلتون ورځ ده، چې له يوې مخې مو دروغ ګڼله [او انکار مو ترې کوه].

له توحيده د انکار عملي نتيجې او پايلې

له خدای سره د انسان د مستقيمې اړيکې په شونتيا د اعتقاد نه درلودل او د انسانانو هر يوه ته د پالونکي څښتن د تلپاتې رحمت پر فيضان نباوري، ځينې نتيجې او پايلې له ځان سره راوړي چې په لاندې توګه د هغوی مهمترينو ته نغوته کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ عبادت من دون الله ـ د عبادت معنا د معبود پر وړاندې د نفس هموارول او د هغه تسلیم دی. مشرکینو له دې چې الهه او بېل بېل اربابان یې په خپل ژوند کې اغېزمن او مؤثر ګڼل او د منفعت او ګټو په جلب او د ضرر په دفع کې به یې هغوی ته پناه وروړله، د هماغوی پر وړاندې به رام او تسلیم، خاشع او خاضع ګرځېدل او خپل نفسونه به یې د هماغوی پر وړاندې خوار او ذلیل کول. که په قرآن کې ویل شوي «لاتعبدوا الشیطان» داسې ونه انګېرل شي چې موږ د شیطان له نمانځنې منع شوي یو! ځکه چې داسې نه برېښي کوم څوک دې د شیطان نمانځنه وکړي یا څوک دې شیطان نمانځې وي! د شیطان نمانځنه همدا د هغه وسوسو، تحریکونو او هڅونو ته رام کېدل او تسلیمېدل دي او مشرکین هم چې عبادت یې د بتانو په درشل کې، د هغوی نمانځنه نه، بلکې خدای ته د تقرب په خاطر هغوی ته د ذلت څرګندونه وه «... مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...» [زمر ۳(۳۹:۳)]. « ....[باطله ادعا یې داده چې وایي] موږ دا نه نمانځو، مګر له دې کبله [هغوی ته متوسل کېږو] چې موږ خدای ته [د حاجتونو په وړاندې کولو کې] نږدې کړي.....»

۲ ـ د الهه او ارباب شفاعت ـ کله چې بشر ونشي کولی له خدای سره اړیکه بر قرار کړي، او له خپل پالونکي څښتنه فیض او فضل تر لاسه نشي کړی، له دې پرته بله چاره نه پاتې کېږي چې لید او نظریه یې د یو لړ انګېرنو په قالب کې رامنځته شي له دنیایي تلوالی سره په لوبولو کې، په شفیع او واسطې پسې وګرځي چې د خدای په نزد ددوی لپاره د لار او چار پرانستنه وکړي او لار او ګودر ورته پرانیزي او کار یې مخې ته لاړ شي. نو وینو که سر یې د بتانو پر درشل ټیټاوه، هغوی یې د خدای په نزد د ځان لپاره شفیعان ګڼل [هؤلاء شفعاؤنا عندالله] امېد او هیله یې درلوده چې د هغوی په وساطت به یې مصیبت او ربړ لېرې شي، منفعت او ګټه به یې تر لاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د «شفاعت» مسئله او د عواملو او لاملونو یا د نورو انسانانو نقش د انسان په دنیائي او اخروي سرلیک کې د قرآن له لیده رد نه دی، خو توحیدي شفاعت هغه دی چې دا عمل د الهي تدبیر په چوکاټ کې یوازې خدای تعالی ته اړوند ګڼي او د نورو عواملو نقش د خدای تعالی له جهل او د نورو له کړنو څخه د بېخبرۍ له لامله نه، بلکې د هغه د «اذن» په بهیر کې ګڼي، چې دا فرق لري له هاغه مشرکانه شفاعت سره چې؛ د شفیعانو لپاره بالذات خپلواکي او استقلال قائل ول، چې د انسان عمل د هغه له سرلیک سره د مستقیمې اړیکې له قانونمندۍ خارجوي. د مشرکانو د انتظار وړ شفاعت په داسې ډول دی چې ګواکې خدای تعالی د ګناهګار بنده له نېکو یا بدو عملونو څخه کومه اطلاع نلري او باید کوم مقرب شخص یا پرښته په منځ کې وي او په دې اړه یې وساطت او منځګړیتوب وکړي، او د ګناهګار بنده عرض او خبر هغه ته ورسوي، او په اصطلاح ټلوالي او حزبي ګري وکړي.

۳ ـ د «من دون الله» بلل او دُعا کول ـ طبیعي ده کله چې انسان د امید سترګې له خدای پرته بل معبود ته ولري، بل معبود که فرعون وي، یا پرښته یا احبار او رهبان وي، نو هماغه بلې او د تکلیف او زحمت پر مهال یې د غوښتنو «دُعا» هغه ته متوجه کېږي. همدا ځای دی چې قرآن هاغه کسان چې غیر له خدایه بل څوک بلي [یدعون من دون الله]، غندي او اعلاموي: «هاغه کسان چې په غیر له خدایه نور بلي، هغوی چې هیڅکله د کوم شفاعت څښتنان نه دي» [و لا یملک الذین یدعون من دونه الشفاعه ...]

نو که له دې لید او منظره، د قرآن دا آیتونه دقیق او په ژوره توګه ولولئ، وینئ چې ولې یې پر دې مسئلې تر دې کچې ټینګار کړی دی او ولې فرمایي: قل هو الله أحد. «الله» یعنې هاغه چې انسان له هغه سره د الوهیت اړیکه مومي؛ چې هغه د انسان معبود او معشوق دی او یوازې یو دی او له یو زیات نه دی. الله الصمد. خدای بشپړ دی، کامل دی، خالي او خلل منونکی نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډک دی، بې نیاز او ناآرمن دی او ټول هغه ته اړمن دي، کوم نقص او عیب نلري. یعني ګومان ونکړو چې هغه په یو ځای کې کوم نقص لري او زه په هاغه ځای کې باید یو بل څوک مرستې ته وغواړم. تاسو وینئ چې په هر ځای کې چې د شفاعت په اړه کومه مسئله راغلې ده – له یو یا دوه استثنائاتو پرته – ورپسې تذکر ورکوي يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ [بقره ۲۵۵ (۲:۲۵۵)] خدای تعالی ستاسو د ټولو، له تېر او حال او راتلونکي، او له هغوی چې تاسو د شفاعت لپاره د هغوی لور ته ځئ، خبر دی. یعنې خدای ته هیڅ څیز مجهول نه دی چې څوک هغه ته ورشي او وغواړي چې هغوی له خپلې وینا او شفاعت سره له چا سره مرسته وکړي. خدای تعالی په هر څیز پوهېږي. او هم دا چې له خدای تعالی څخه هیڅوک مهربانتر نه دی چې وغواړي خدای د چا په اړه پر رحم راولي. که زموږ په زړه کې رحم دی، معدن او بې نهایت یې له خدای تعالی سره دی، او له هغوی یې د ستنې د څوکې په کچه زموږ په زړونو کې ایښی دی. نو، هغه په هر څیز پوهېږي او هرچاری هم هغه دی. خدای زموږ په دننه کې دی. هغه زموږ له دننیو رازونو خبر دی. مخکې له دې چې موږ پر هغوی پوه شو، هغه پوهیږي. مخکې له دې چې موږ ووینو هغه یېویني. مخکې له دې چې موږ واورو هغه یې اوري. مخکې له دې چې څه احساس کړو هغه پرې علم لري. زموږ ټول احساسات او ادراکات زموږ په دننه کې د فعل او انفعالاتو محصول دی؛ نو مخکې له دې چې پایلې ته ورسېږي او زموږ قلب کوم څیز احساس کړي، هغه پوهېږي چې زموږ په دننه کې څه تیرېږي او څه ستونزه لرو. نو، دې ته څه اړتیا ده چې کوم کس زموږ په اړه خدای ته خبر ورکړي، چې له موږ سره مرسته وکړي. د دعا او شفاعت او توسل مسئله یوه میخانیکي چاره نه ده چې زه لاړ شم یو څوک ورته پیدا کړم. د دنیایي چارو په څېر نه دی چې زه تاته ووایم لاړ شه له خدایه دا زما لپاره وغواړه. دا ټول دننني حسونه دي او داسې کوم څیز نه دی چې زما له هویت سره بې اړیکې وي. نو، دا په اصل کې انسان روح دی چې باید

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحول شي، دا اړيکه قلبي اړيکه ده. د زړه اړيکه خو واسطه نه غواړي. د انسان خپل ځان دی چې له خدای سره په خپل نږدې ارتباط کې لاندې باندې کېږي؛ د زړه حضور پيدا کوي؛ عوض کېږي؛ بدلېږي؛ او که کوم حق حاجت ولري، پوره کېږي. دا د هاغو مسئلو له ډلې نه ده چې مورږ يې له بل چا وغواړو. قرآن فرمايي؛ هغوی چې تاسو ورپسې ځئ، [چې کېدی شي مقصد يې پرښتې او نبيان وي]، أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ، هغوی چې تاسو يې بلئ، پخپله د خپلو حاجتونو لپاره خدای ته متوسل کېږي: يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ هغوی پخپله خدای ته توسل لټوي؛ هغوی پخپله پالونکي څښتن ته د نژدېوالي لپاره د وسيلې پيدا کولو پسې دي. أَيُّهُمْ أَقْرَبُ هغوی پخپله خدای تعالی ته د تقرب او نژدېوالي قصد لري وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ [اسراء۵۵(۱۷:۵۵)] د خدای تعالی رحمت ته هيله من او اميدوار او د هغه له عذابه په ډار کې دي. فرمايي تاسو ولې په هغوی پسې ځئ؟ هغوی پخپله د خدای پر لور مخ لري. تاسو ولې نيغ او مستقيم پخله د الله لور ته نه ځئ؟

۴ ـ غير له خدايه بل ته توسل ـ د ژغور او نجات لپاره يو عامل ته متوسل کېدل، يا له نورو نتيجو څخه برخمن کېدل، له توحيده انحراف دی. په قرآن کې دوه ځلې د «وسيلة» کليمه راغلې ده چې په لومړي کې د وسيلې لټولو ته له تشويق سره، د اشارې په توګه يې جهاد د اغېزمنې وسيلې په عنوان معرفي کړی دی: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» [مائده ۳۵ (۵:۳۵)] ای هاغو کسانو چې ايمان مو راوړی دی، له خدايه پروا ولرئ او د هغه لور ته د [تقرب د] وسيلې په لټه کې اوسئ او د هغه په لار کې جهاد وکړئ، ښايي وژغورل شئ.

او په دويم کې له پيغمبرانو څخه د ځينو نورو په نسبت د فضيلت په ذکر پسې، هاغو کسانو ته په خطاب کې چې د تکليفونو او کړاوونو د رفع کېدلو لپاره او په خپلو اوضاعو کې د تغيير، تحول او اووښتون لپاره له خدايه پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور کسان بلي او د هغوی لپاره نقش او اغېز انګېري، ټينګار کوي: «هغوی چې تاسو يې بلئ، (هغوی پخپله) د خدای لور ته د وسيلې په لټه کې دي چې د هغه پر لور له تقرب سره يو پر بل مخکېوالی وکړي او هغوی د هغه رحمت ته هيله من دي او د هغه له عذابه ډارېږي: «... وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا» «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا.» «أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ .... » [اسراء ٥٥ (١٧:٥٥) تر ٥٧] . «...او موږ ځينو له پيغمبرانو څخه پر ځينو نورو فضيلت [او غوره والی] بښلی او [له دې جملې مو] «داوود» ته «زبور» ورکړ. [ای پيغمبره م شرکينو ته] ووايه: هماغه کسان راوبلئ چې له خدای پرته يې [د خپلو حاجتونو په پوره کولو کې اغېزناک] ګڼئ؛ نو [و به وينئ چې] نه کولی شي له تاسو کړاو [او ضرر] لېرې کړي او نه [حتا] کولی شي کوم بدلون پيدا کړي [= د شرايطو تغيير رامنځته کړي]. هغوی چې دوی يې[مشرکان، يې د خپلو حاجتونو د پوره کولو لپاره] بلي، هغوی پخپله د خپل پالونکي ښتن درشل ته [د تقرب لپاره] د و سيلې په لټه کې دي چې [په نېکيو کې له سرعت او يو له بله په مخکې کېدو سره معلوم شي] په دوی کې کوم يو ډېر مقرب دی او [هغوی] د هغه [= الله] رحمت ته هيله من دي او [له توحيده د انحراف په صورت کې] د هغه له عذابه وېرېږي؛ ...»

ددې آيتونو مخاطبين کوم کسان دي؟ ټول خلک، او په ځانګړې توګه ټول مسلمانان دي او که د پيغمبر د مهال هماغه مشرکين؟ که څه هم ځينو ويلي چې نه خير، ددې آيتونو مقصد مشرکين دي چې د بتانو نمانځنه يې کوله. خو آيا مشرکين د خدای رحمت پسې ول؟ دوی وايي د هغو آيتونو مقصد چې فرمان يې ورکړی له الله پرته مه نمانځئ دادی چې بتان مه نمانځئ او هغوی د وسيلې په توګه مه ګومارئ، نو بُت نمانځونکو ته وايي. خو دا کسان پاملرنه نه کوي چې بُت خو د سړي لپاره کوم کار نشي کولی، بتان خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای رحمت پسې نه دي او نه داسې کوم حس لري او د ويرې او ډار حس هم په هغوی کې نشته. فرمايي هاغه کسان چې تاسو يې بولئ هغوی پخپله د خدای رحمت ته د اميد سترگې نيولي او له خدايه ډارېږي. هغوی پخپله د خدای په توسل پسې دي. نو، تاسو لگيا ياست کوم لور ته ځئ؟ دا د اسراء سورة ۵۷ آية دی. يو ځل يې بيا په غور ولولئ له دې مخکې د انبيائو داستان راغلی دی. د انبيائو په اړه وايي چې هغوی نابايد وسيله کړئ او هغوی نبايد وبلئ، د کميل په دعا کې د حضرت علي له ژبې لولو إنّي اَتَقَرَّبُ إلَيکَ بِذِکرِکَ، خدايه، زه تاته ستا له ذکر سره ستا پر لور نژديوالی لټوم. مگر پالونکي څښتن ته عرض نه کوي چې يَتَوَسَّلُ إليکَ بِرُبوبِيَّتِکَ خدايه زه متوسل کېږم، اما څه ته؟ نه وايي ستا پيغمبر ته متوسل کېږم؛ وايي ستا ربوبيت ته متوسل کېږم. عرض کوي وَ أَستَشفِعُ بِکَ إلَی نَفسِکَ تا پخپله تاته شفيع نيسم. دا خالص توحيد دی. حقيقي توحيد همدادی چې سړی د خدای ربوبيت ته متوسل شي او پخپله خدای شفيع ونيسي. دا يعني خالصه خدای نمانځنه. نيغ د هغه پر لور تگ. ډېرې خلک دا د کميل دعا په ځانگړې توگه د جمعې په شپه کې لولي، خو څومره يې معنا ته پاملرنه کوي؟

په پورتنيو آيتونو کې د مسيحيانو دا اعتقاد چې عيسی(ع) په سولې ځړول شوی چې له خپلې دې قربانۍ سره زموږ گناهونه وپېري او دا چې د خدای په درشل کې زموږ شفيع اوسي، پر دې بنا بايد هغه ته متوسل شو او له هغه څخه د شفاعت غوښتنه وکړو، دا ټول په څرگنده توگه ردوي. الهي انبياء (عليهم السلام) پخپله خدای ته د تقرب او د رحمت د جلب او مغفرت لپاره د وسيلې په لټه کې ول، نو څه ډول د خدای بنده مجاز دی چې «د خدای پر ځای» هغوی ته متوسل شي او د خدای له عذابه خوندي پاتې شي؟

د هر چا توسل د هغه خپل عمل ته دی او که هم په حديثونو او روايتونو کې انبياء(ع) ته د توسل توصيه شوې، له هغوی څخه د پليونۍ له بابه او په هاغه لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پل ایښوول دي چې هغوی وهلې ده. په دې صورت کې که څوک په رښتیا د هغوی «اسوه» او لار ونیسي او عملاً له هغوی تبعیت او پلیوني وکړي، ګواکې د خدای پر لور یې د تقرب لپاره وسیله کارولې ده. دا یو توحیدي توسل دی چې د عواملو او نورو وسیلو لپاره د خدای له مشیت څخه خارج ورته خپلواکي او استقلال قائل نه دی او که هم د هغه غوره بندګانو ته پاملرنه کوي نه د «الله» په عرض کې، بلکې د هغه د بنده ګۍ په طول کې ده.

نتیجه اخیستنه او د پند او درس زده کړه:

تیرو پاڼو ته له پاملرنې سره چې د مشرکینو د اعتقادونو او کړنو په باب کې او د شرک د فلسفې د بنسټ په اړه ووېل شول، دادی کولی شو یو ځل بیا د اخلاص سورة قرائت کوو او د خپلو سترګو په مخکې د هغې د معناو او بنسټیزو مقصدونو په ایښوولو سره، د خپل ژوندانه طریقې، آداب او سنتونه، چې د الهي حقه مذهب په ګومان، هغه ته پایبند شوي یو، له هاغه څه سره چې مشرکینو سر ته رسولي دي، په منصفانه توګه مقایسه کړو، او له الهي خالص دین او ابراهیمي توحید سره د خپل واټن اندازه واخلو. او دا ووینو چې تر کوم بریده په عبادت، توسل، دعا، او شفاعت کې د توحید لار کچ کوو او تر کوم ځایه مو د شرک ښویندځای ته سقوط کړی دی، آیا نمانځنه مو د خدای په نسبت ده، یا سر مو د اشخاصو درشل ته ټیټ کړی دی او خپل نفس مو اراده کړل شوو ملوکانه غوښتنو او د بېلو بېلو مرادونو فتواګانو ته تسلیم کړی؟

آیا خدای ته متوسل کېږو او هغه ته توکل کوو او یا د داسې وسیلې په لټه کې یو چې لکه د فرصت پالو او چالاکو وګړو په څېر لستوني مو بډ وهلي او له زیار ایستنې او پانګې اچونې پرته، خپل لاسونه د اهل توصیه او پیرانو او میرانو او باباګانو پر لمنو ټینګوو؟ آیا په خالصانه توګه خدای بلو او عزت او حمد یوازې هغه ته ځانګړی ګڼو یا د نورو له ستاینې او په افراط ککړې ثنا سره او د هغوی لپاره په افراطي عزت او درناوي قائلېدلو د هغوی په تحسین او تمکین

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې غاړه ږدو؟ او په پای کې آيا لکه د حضرت علي [د مؤحدينو د سرلاري] په خبر؛ شفاعت او توسل خدای ته ځانګړی ګڼو، لکه څنګه چې د کميل په دعا کې يې د هغه توحيدي لار ښوولې [... اللّٰهُمَّ إِنِّی أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِذِكْرِكَ، وَأَسْتَشْفِعُ بِكَ إِلَیٰ نَفْسِكَ ... وَيُنادِيكَ بِلِسانِ أَهْلِ تَوْحِيدِكَ، وَيَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِرُبُوبِيَّتِكَ؟ ...]. يا په دې چارو کې د دين لويانو ته اصالت او ذاتي استقلال قائل يو؟ او د ستونزو او ربړ د لېرې کولو لپاره د پيرانو او ميرانو په درشلونو کې خپل سرونه ټيټوو او په ښکاره توګه د ښکاره شرک ارتکاب کوو.

موږ هره ورځ په خپلو پنځه ګونو لمونځونو کې لږ تر لږه اوولس ځلې له خدای تعالی سره ژمنه کوو چې [ايّاک نعبد و ايّاک نستعين]، او ټينګار او تصريح کوو چې يوازې او په ځانګړې توګه د هغه په نسبت به تعبد [د اطاعت او پيروۍ لپاره د نفس تسليم] ولرو او يوازې له هغه څخه مرسته او ياري غواړو. خپل وجدان قاضي ګومارو چې حکم وکړي تر کومې کچې په خپلې دې ادعا کې رښتينی يو. آيا په «ايّاک» کې الا او کومه استثنا هم شتون لري چې وکولی شي له ټوليزې قاعدې تخلف وشي او توجيه او تفسير کړی شي؟

پوهېږو چې مشرکين له «الله» منکر نه ول، بلکې د هغه له ربوبيت او رحمانيت څخه د انسانانو د عالم په نسبت منکرېدل. په رښتيا د وسمهال د مسلمانۍ او خدای نمانځنې مدعيان؛ چې لکه د نصارى په څېر خپل «احبار او رهبان» يې خپل اربابان نيولي دي او په هر حلال او حرام کې د هغوی مقلدين او سرسپارلي دي او د واحد «الله» پر ځای «ارباب متفرقون» ته خضوع کوي، څه توپير لري له هاغو مشرکينو سره چې د تاريخ په تېر مهال کې د انسانانو د عالم «ربوبيت» يې په الهي دستګاه کې کارمندانو ته تفويض شوی انګېره؟ هاغه څوک چې الله عملاً [نه يوازې په اعتقادي باورونو کې] خپل «رب» وګڼي، د زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زر او تزوير اربابان د خپل سرور او سالار او سيّد په توګه نه پيژني، نه له هغوی ډارېږي او نه هغوی پورې خپلې هيلې او اميدونه تړي.

هغه څوک چې «الله» د رحمان په صفت پېژني، پر نورو بندګانو د ځان لپاره يا د خپل صنف او طبقې او هم پورېيو لپاره کوم امتياز، پر نورو اوچتتر نه قائلېږي او ټول د الهي رحمت تر بې بريده انوارو لاندي مساوي او برابر په وروری کېويني. په دې صورت کې د انسان له زړه استعلا او استکبار او استثمار زائلېږي او د پالونکي څښتن حکيمانه مشيت ته تسليمېږي.

په واقعيت کې ددې سورة ټول بحث همدا اخلاص دی له همدې لامله دا سورة «اخلاص» نومول شوی دی. «اخلاص» يعني خالصېدل. او همدا اخلاص په دين کې خدای تعالی غوښتی دی. تاسو د اخلاص ډېره کارَونه او استعمال د [زمر] په سورة کې وينئ. ددې سورة په پيليزو آيتونو کې راغلي دي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ [زمر ۳ (۳۹:۳)] دين بايد په خالصه توګه سر ته ورسېږي؛ نه دا چې په خدای نمانځنه کې د ځان او خدای تر منځه نورو عواملو ته دخالت ورکړل شي. په دې سورة کې په ځلونو پيغمبر ته وايي چې ته اعلام وکړه «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ.» [زمر ۱۱(۳۹:۱۱)] ووايه: ماته امر شوی چې مخلصانه او په خالصانه طريقه د خدای عبادت وکړم.

خدای تعالی له شرک پرته، ټولې ګناهګانې بښي، ځکه چې شرک د آدمي د عقل او ايمان آفت دی، همدا چې د يو بنده په دين کې ډېره کوچنۍ ناخالصي وارد شي، په تدريج لکه د خوره په څېر، د ايمان اندام او غړي مسخ کوي. ځکه چې بشر همدا چې محسوس او ملموس لاستی ومومي په هغه پورې نښلي او له هاغه څه چې نامحسوس او ناليدي دي لاس کاږي، د سامري پر خوسکي زړه تړي، او د فرعون له منګولو څخه ژغورونکی پروردګار هېروي. دا چې تل په قرآن کې پيغمبر [او مسلمينو ته] فرمان ورکړل شوی دی خدای تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته «خالصانه» عبادت وکړئ، أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ ...، د همدې لپاره دی چې د شرک له مختلفو ډولونو او د توحيد د بريدونو له تيري څخه ځان وساتئ. په رښتيا زموږ په اسلامي ټولنو کې تر کومه بريده الهي کتاب په مرافعاتو کې او د ستونزو د حل په لټه کې د مسئولينو او خلکو د مراجعې ميزان او کنډه ده او تر کومه بريده د خدای د رسول «اسوه»، الګو او شاهد دی؟آيا زموږ په مسجدونو او مقدسو مرکزونو کې قرآن ډېر لوستل کېږي يا نور کتابونه؟ آيا دا راز بې اعتنائی، اعراض او مخ اړونه له هدايت او کتاب او نبوت څخه عملي انکار نه دی؟

ومو ويل چې د «قل هوالله...» سورة له دې ليده اخلاص نومول شوی دی چې له هر ډول شرک، ريا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښيئ، او همدا راز له دې نظره توحيد نومول شوی دی چې د توحيد جامع اصول بيانوي. هغه يې سورة «الاساس» ګڼلی چې د احديت له اسمونو او صفتونو څخه د هستۍ د اساس او بنسټ ولاړېدل پيل کوي، او بالاخره هغه ته يې «نسبة الرب» ويلی چې د شرک اصلي غوټه پرانيزي هاغه غوټه چې د «رب» نقش ته له آګاهانه ايمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړيکې له طريقه په انحراف کې ده.

يو ځل بيا ددې سورة لنډ آيتونه قرائت کوو. له ژور او آګاهانه ايمان او اعتقاد سره يې لولو «قل هو الله احد» هاغه کسان پرېږده چې لکه د پيغمبر د هم مهالو مشرکينو په څېر د خدای د احديت او يوازېتوب له اورېدلو سره زړه توري کېدل او ترېدل. او له دې کاره په شور او غوغا دي، او په آخرت ايمان نه راوړي. «وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُـوبُ الَّـذِينَ لَا يُؤْمِنُـونَ بِـالْآخِرَةِ ...» [زمر۴۵(۳۹:۴۵)] له دې وروسته خدای تعالی د «صمد» په صفت يادوو: اللـه الصمد، خدای تعالی له هيڅ بابته خالي او خلل منونکی نه دی چې د هغه لپاره کمال او رشد وانګېرل شي او کوم نقص او نقصان ورته قائل شي. هغه له مطلق کمال، هستۍ او له قدرت او حيات او علم څخه سرشار دی. ورپسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لولو: «لم یلد و لم یولد» هغه له تجزیه او توالد او تقسیم او ویش او بېلښت څخه چې د مخلوقاتو له ځانګړتیاو څخه دي پاک او منزه ګڼو. د هغه په ذات او صفاتو کې تغییر او اغېز مننه نه رامنځته کېږي او کوم فعل او انفعال پرې صورت نه نیسي. پر دې بنا هیڅ نشي کېدی په ډېره وړه برخه له هاغه څه کې چې خدای تعالی پورې اړه لري، څوک ورسره شریک شي او د بندګانو له ډلې کوم بنده ته له انساني مقامه اوچت کوم مقام قائل شي.

او په پای کې سورة له دې کلام سره پای ته رسوو چې: «و لم یکن له کفواً احدً». کله چې د هغه ربوبیت مطلق او پر ټولو عالمینو خپور وي [رب العالمین]، او ټولو موجوداتو د هغه د رحمت په رڼا کې حیات او حرکت موندلی وي، هیڅ دلیل نه لري چې وانګېرو خدای تعالی ددغه هیښوونکي او هم غږي نظام له اجزائو د یوې برخې اداره او تدبیر چا ته سپارلې وي او د خیر او رحمت د خپرولو او افاضې لپاره، د اسباب او علتونو له طریق پرته قائل شوی وي.

د خدای تعالی او خلق په اړه له خلکو د ډېریو تصور، د پادشاه او رعیت تصور دی چې د کارمندانو او اجرائي عواملو له طریق پرته کومه اړیکه له یو بل سره نلري. خو خدای تعالی داسې یو پادشاه دی چې مستقیماً په واحده شېبه کې له خپلو بندګانو هر یوه سره اړیکه لري، او هغوی یې دعوت کړي چې پرته له واسطې او پردې مستقیماً هغه وبلي او په دې صورت کې یې د بندګانو د دعوت او دعا منلو ضمانت هم کړی دی[چې هیڅ پادشاه دا تضمین نشي کولی]: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» [بقره ۱۸۶ (۲:۱۸۶)].او کله چې بندګان مې زما په اړه له تا وپوښتي، په جوته توګه زه نژدې یم [یعني حجاب او لېرې والی خپله له هغوی دی]. زه د بلونکي دعا قبلوم کله چې ما وبلي [نه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي حاجتونو لپاره]. نو بايد ماته [د نږدې کېدو لپاره] زما بلنه ومني او پر ما ايمان راوړي، ښايي رشد [او ودې] ته ورسيږي [او سمه لار ومومي].

په لنډه توګه ويلی شو چې، مشرکين معتقد ول چې سمه ده خدای تعالی جهان او ټول خيرونه پنځولي دي، خو لکه د پادشاه په څېر، چې د خلکو له پرګنو سره، که ښاري وي يا کليوال، کوم سروکار نلري او يوازې مثلاً له لومړي وزير سره اړيکه لري، يا د وزيرانو له پلاوي سره يې، او هغه هم د هغوی د پوړ او درجې په لړی کې، فرمانونه واليانو ته ورکوي او واليان هم ولسوالانو او ورپسې ټيټ پوړو چارواکو او مامورينو ته او تر آخره چې رسېدل کليوالو او په پای کې ټول رعيت ته، نو موږ هم که وغواړو د عالم له پادشاه سره اړيکه ولرو، بايد دا واسطې ووينو او هغوی ته ورشو او مثلاً يو ليک يا عريضه وليکو او د ملوکانه عرض شرف ته يې ورسوو. دا تصور يو دنيايي انځور دی. بشري تصور دی. د خدای په اړه په هيڅ بڼه داسې نه دی خدای تعالی داسې پادشاه دی چې په هره شيبه کې له خپلو ټولو ښارمندانو او تبعه و سره په اړيکه کې دی؛ د هغوی په ځان او روح او وجود کې دی، موږ بايد مستقيم او پرته له هيڅ واسطې خدای تعالی پسې ولاړ شو. توسل مو هغه ته وي. زموږ شفاعت بايد خدای ته وي. موږ بايد د هغه د مخلصو بندګانو د خدای نمانځنې څخه درس واخلو او يونمانځنه او توحيد له هغوی زده کړو او بس.

زموږ د خدای نمانځنې او ديندارۍ بهترين مثالونه او نمونې زموږ پيغمبر او نور الهي پيغمبران دي. زموږ امامان او عالمان او ديني سروالان بهترين لارښوونکي او اسلام پېژندونکي دي چې د اسلام او قرآن په لمن کې روزل شوي دي. اما بايد هغوی ته پاملرنه ولرو او له هغوی زده کړه وکړو چې څه ډول د خدای نمانځنه وکړو. د هغوی نقش زموږ د حاجتونو لپاره د واسطه کېدو نه دی؛ واسطه کېدل يې د توحيد او يونمانځنې د زده کړې لپاره دی.

په دې اړه لا ډېر پراخه بحث کېدی شي او ډېرې ژورې او جدی څېړنې او پاملرنې ته اړتيا لري. صدق الله العليّ العظيم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه خدايه! زموږ په ټول عمر کې، موږ د توحيد په ليکه ثابت او ټيکاو لره!
پالونکی څښتنه! د شرک څانګې ډېرې زياتې دي او له شرک څخه نجات ستا له لوريني پرته نه حاصليږي، موږ په خپل لطف د شرک له ټولو ډولونو وساته!
يا الهي! موږ له توحيد سره ژوندي کړه، او له توحيد سره مو مړه کړه، او د توحيد له حقيقت سره مو محشور کړه
اٰمِيْنَ يا رَبَّ الْعالَمِيْنَ

ضميمه (۱) : هغه آيتونه چې د مشرکينو اعتقادونه په دې اړه چې پرښتې يې د خدای تعالی اولاد ګڼل او هغوی لپاره او همدا راز پيريانو ته د انسانانو په عالم کې په نقش قائليدل، د ملائکو مؤنث ګڼل، الله نمانځنه او ... څرګندوي:

انعام (۱۰۰ تر ۱۰۲) - وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ــ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ــ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

صافات (۱۵۱ تر ۱۶۰) - أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ - وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ - أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ - مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ - أَفَلَا تَذَكَّرُونَ - أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ - فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ - وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ - سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ - إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ .

انبياء (۱۹ تر ۲۹) - وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ - عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ - يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ - أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ - لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ - لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ - أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ - وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ - وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ - لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ - يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ - وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـر (۲ ـ ۵) ـ إِنَّـا أَنْزَلْنَـا إِلَيْـكَ الْكِتَـابَ بِـالْحَقِّ فَاعْبُـدِ اللَّـهَ مُخْلِصًـا لَـهُ الـدِّينَ ـ أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ وَالَّـذِينَ اتَّخَـذُوا مِـنْ دُونِـهِ أَوْلِيَـاءَ مَـا نَعْبُـدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَـا إِلَى اللَّـهِ زُلْفَـى إِنَّ اللَّـهَ يَحْكُـمُ بَيْـنَهُمْ فِي مَـا هُـمْ فِيـهِ يَخْتَلِفُـونَ إِنَّ اللَّـهَ لَا يَهْـدِي مَـنْ هُـوَ كَـاذِبٌ كَفَّـارٌ ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

مؤمنون (۹۱) ـ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ.

زخـرف (۸۱ تـر ۸۶) قُـلْ إِنْ كَـانَ لِلـرَّحْمَنِ وَلَـدٌ فَأَنَـا أَوَّلُ الْعَابِـدِينَ ـ سُـبْحَانَ رَبِّ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَـرْشِ عَـمَّا يَصِـفُونَ ـ ... ـ وَهُـوَ الَّـذِي فِي السَّـمَاءِ إِلَـهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَـهٌ وَهُـوَ الْحَكِـيمُ الْعَلِـيمُ ـ ... ـ وَلَا يَمْلِـكُ الَّـذِينَ يَـدْعُونَ مِـنْ دُونِـهِ الـشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

بقره (۱۱٦) ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ.

يونس (٦۸) ـ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

اسراء (۱۱۱ او ۱۱۲) ـ قُـلِ ادْعُـوا اللَّـهَ أَوِ ادْعُـوا الـرَّحْمَنَ أَيًّـا مَـا تَـدْعُوا فَلَـهُ الْأَسْـمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَـرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِـتْ بِهَـا وَابْتَـغِ بَـيْنَ ذَلِـكَ سَـبِيلًا ـ وَقُـلِ الْحَمْـدُ لِلَّـهِ الَّـذِي لَـمْ يَتَّخِـذْ وَلَـدًا وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْـكِ وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ وَلِيٌّ مِـنَ الـذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا.

كهف (۴ او ۵) ـ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ـ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا.

مريم (۸۸ تر ۹۳) ـ وَقَـالُوا اتَّخَـذَ الـرَّحْمَنُ وَلَـدًا ـ لَقَـدْ جِئْـتُمْ شَـيْئًا إِدًّا ـ تَكَـادُ السَّـمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ـ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ـ وَمَا يَنْبَغِي لِلـرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ـ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا.

فرقان (۲ او ۳) ـ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ـ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً ...

زمـر (۴) ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِـمَّا يَخْلُـقُ مَـا يَـشَاءُ سُـبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

جن ـ (۲ او ۳) ـ ... وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ـ وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نساء (۱۷۱) ـ ... وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا.

مريم (۳۵) ـ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.

ضميمه (۲) ـ د خدای تعالی په یووالي د مشرکینو اعتراض او نیوکه:

ص (۵) ـ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.

اعراف (۷۰) ـ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ...

اسراء (۴۶) ـ ... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.

زمر (۴۵) ـ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ...

مؤمن [غافر] (۱۲) ـ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ...

جن (۱۹ او ۲۰) ـ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ـ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا.

یادونه: ددې تشریح د لیکلو پر مهال لاندینیو سرچینو ته هم مراجعه شوې ده:

۱ ــ نظم قرآن ــ د عبدالعلي بازرگان لیکنه

۲ ــ آشنايي با قرآن ــ د مرتضی مطهري لیکنه

۳ ــ في ظلال القرآن ــ د سيد قطب لیکنه

۴ ــ تفهیم القرآن ــ د مولانا سید ابوالاعلی مودودي لیکنه

۵ ــ تدبر قرآن ــ د مولانا امین احسن اصلاحي لیکنه

٦ ــ قرآن حکیم [ترجمه و توضیحات فارسي] ــ عبدالعلي بازرگان

۷ ــ المیزان في تفسیرالقرآن ــ د سید محمدحسین طباطبائي لیکنه

۸ ــ کابلي تفسیر [قرآن کریم ترجمه او تفسیر ــ مولانا محمود الحسن دیوبندي او علامه شبیراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو یوه ډله

۹ ــ پرتوی از قرآن ــ د سید محمود طالقاني لیکنه

۱۰ ــ تفسیر نمونه ــ د آیت الله مکارم شیرازي او د ورسره علماو د پلاوي لیکنه

۱۱ ــ تفسیر نور ــ د مصطفی خرمدل لیکنه

۱۲ ــ تابشي از قرآن ــ د سید ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي لیکنه

۱۳ ــ تفسیر باران ــ د دوکتور مهدي خُدّامیان آراني لیکنه

۱۴ ــ ترجمه تفسیر طبري ــ د حبیب یغمائی په اهتمام او تصحیح

۱۵ ــ تفسیر ابن کثیر [حافظ عمادالدین ابوالفدا اسمعیل بن عمر ابن کثیر الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦ ــ معارف القرآن ــ د مولانا مفتي محمد شفیع لیکنه

۱۷ ــ تفسیر مصباحین (اردو) ترجمه و شرح تفسیر جلالین ــ لیکونکي : جلال الدین محلي او جلال الدین سیوطي ــ اردو ته ژباړه او شرح: محمد لیاقت علي رضوي

۱۸ ــ تفسیر کمالین د جلالین تفسیر اردو شرح د : مولانا محمد نعیم دیوبندی

۱۹ ــ د قرآن عظیم الشان پښتو ژباړه ــ مولوي قیام الدین کشاف

۲۰ ــ عزیزالتفاسیر ــ د قرآن کریم پښتو ترجمه او تفسیر ــ مولوي سلطان عزیز (عزیز)

۲۱ ــ صفوةالتفاسیر ــ د محمدعلي الصابوني لیکنه ــ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده

۲۲ ــ د قرآن پلوشې ــ د ګلب الدین حکمتیار لیکنه

۲۳ ــ تفسیر دېوبندي ــ د مولوي عبدالحنان لیکنه

۲۴ ــ حکمة القرآن ــ د مولوي امین الله پېښاوری لیکنه

۲۵ ــ تفسیر ایوبي حنفي ــ د مولانا محمد عبیدالله ایوبي لیکنه

۲٦ ــ تفسیر احسن الکلام ــ د مولوي عبدالسلام رستمي لیکنه

۲۷ ــ قرآن کریم په پښتو ــ د اجرالدین اقبال ژباړه

۲۸ـ شرحې بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرګان ـ د عبدالعلي بازرګان وېب پاڼه [bazargan.com]

۲۹ ــ تفسیر روح القرآن ــ مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صدیقي.

۳۰ ــ د قرآن ټکي په ټکی او روانه ترجمه ــ مولوي جانباز سرفراز

۳۱ ـ روح المعاني فی تفسیرالقرآن العظیم والسبع المثانی ـ العلامه ابی الفضل شهاب الدین محمودالالوسی البغدادي

۳۲ ــ تفسیر جواهرالقرآن ــ مولانا حسین علي

۳۳ ــ تفسیر روح البیان ــ شیخ اسماعیل حقی البروسوی

۳۴ ـ «کنزالایمان او تفسیر نورالعرفان»ترجمه احمد رضاخان بریلوي، تفسیر احمد یارخان نعیمي

۳۵ ــ کشف الاسرار و عُدة الابرار ــ [د قرآنکریم ادبي او عرفاني تفسیر] خواجه عبدالله انصاري

۳٦ ــ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسیر] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي

۳۷ ــ تفسیر الفخرالرّازی المشهور بالتفسیرالکبیر و مفاتیح الغیب، امام محمد الرازی فخرالدین

۳۸ ــ التّفسیرالمبین ــ دوکتور عبد الرحمن بن حسن النّفیسه

۳۹ ــ تفسیر قرطبی ــ محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پیرمحمد کرم شاه

۴۰ ــ المفصل في تفسیرالقرآن الکریم ـ المشهور بتفسیرالجلالین ـ للامام جلال الدّین المحليّ والامَام جلال الدِّین السّیُوطيّ.

۴۱ ـ «سیر تحوّل قرآن» ــ مهندس مهدي بازرګان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library